

ИВАН ВАЗОВ
КЪМ ПРОПАСТ

chitanka.info

ЛИЦА

Иван Александър, български цар. Човек в напредвала възраст, но бодър още, със силно телосложение, с прошарена коса и брада цепната. Изражение и говор енергически и повелителен. Във II в IV действие в ежедневно царско облекло, в III — в ловчийско, в V — в парадно.

Теодора, жена му. Петдесетгодишна, с лице измахнато и бледно. Изражение скръбно и покорно. В I действие в парадно облекло, в другите — в обикновено.

Сара, мома еврейка. Хубавица, с висок и строен стан. С характер жив, умна и тщеславна. В богата свилена еврейска носия, украсена с бисери и диаманти. В V действие излиза като царица, с корона и багреница.

Красимира, млада, красива болярка, в скъпи болярски дрехи. Хитра, темперамент горещ, характер силен.

Раксин, велик болярин, логотет. Белобрад, на преклонни години старец, реч и движения енергични.

Рад Лупу, млад болярин, влах, на служба в двореца. Характер решителен.

Кирил Босота, калугер богомил. В расо, гологлав, с рошава коса и брада. Екзалтиран фанатик.

Патриархът, беловлас старец. Облечен в черковни одежди.

Евстратий, търновски управител.

Георги, протоспатарий, млад болярин.

Дорослава, жена му. Млада болярка, обзета от мистическа екзалтация. В расо.

Мара, Стана — болярки, Теодорини придружници.

Василиса, Сарина придружница.

Дария, игуменка на девически манастир.

Нимфидора, калугерка.

Калина, послушница.

I велик болярин

II велик болярин
III велик болярин
IV велик болярин
V велик болярин
VI велик болярин
VII велик болярин
VIII велик болярин
Селянин старец.

Началник на стражата в горския дворец.
I болярин от царската ловчийска дружина.
II болярин от царската ловчийска дружина.
III болярин от царската ловчийска дружина.
IV болярин от царската ловчийска дружина.
V болярин от царската ловчийска дружина.
VI болярин от царската ловчийска дружина.
VII болярин от царската ловчийска дружина.
VIII болярин от царската ловчийска дружина.
IX болярин от царската ловчийска дружина.
X болярин от царската ловчийска дружина.

Един стар овчар.
Един адамит, облечен в расо.
Една адамитка, облечена в расо.
Един малък болярин.
Една селянка.

Друга селянка.
I кумански войник.
II кумански войник.
Един крагуяр.
Един песяк.
I селянин богомил.
II селянин богомил.
III селянин богомил.

5 селски момци, 5 селски моми — танцувачи на ръченица^[1].

5 куманки, танцувачки на ориенталски танц^[2].

Болярки, телохранители, войници и оръженосци, царски ловци и слуги; два еврея-джелати. Народ.

I действие става в един девически манастир в Търново; II — на трема на палата в Царевец; картината — в една планина; III действие в горския дворец; IV — в градината на Царевец и V — в тронната палата.

Събитието произхожда около 1345 г.

Пиесата се представи пръв път в Народния театър, по ръкопис, на 28 ноември 1908 г. под режисьорството на артиста г. Ив. Попов.

Бележка. Калояновата и Сарината песен се пеят по нотовите съчинения от композитора г. П. Пипков.

Историческите костюми са по рисунките, изработени по паметниците от епохата от художника г. А. Митов; така и декорациите и перспектите по рисунките на художника-декоратор г. М. Димитров.

---

[1] Селяните облечени спретнато в мъжки дрехи от Софийско, селянките — в моминска носия от Ломско или Тревненско. Ръчениците се играят по начина, нагласен от Пешо Радоев, който и дирижираше играта в Народния театър. ↑

[2] Облечени в ясно-цветни дрехи на туркини или циганки. Танцът им се изпълнява пак по начина на г. Пешо Радоев. ↑

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

Теодора
Дорослава
Дария
Рад Лупу
Нимфидора
Калина
2 болярки
4 оръженосци
Протоспатарий Георги

Гостната килия в девическия манастир Св. Богородица Темнишка в Търново, празнично скътана. До лявата и дясната стени миндери с яркоцветни черги и възглавници. Две врати отляво и отдясно. Един прозорец. На стената в дъното куностас със запалено кандило до един голям ерусалим и окачени броеници.

Манастирските клепала бият отвън.

Нимфидора и Калина гледат из прозореца. Клепалата млъкват.

ЯВЛЕНИЕ 1

Нимфидора и Калина

Калина. Влезе в черквата. (*Идат насам.*) Аз не съм я видяла от осем години. Казват, че е поостаряла?

Нимфидора. Царицата ли? Старичка е вече, и на Царевец, сестро, се остарява... Но тя е много добра.

Калина. И как тъй й хрумна да ни дойде на гости?

Нимфидора. Защо ни иде на гости? Разумява се, на поклонение на света Богородица, да се прекръсти и помоли в черква; па ако щеш, иде на гости на госпожа Дария. Теодора много я почита, и царят също... Ще остави и дарове за църквата.

Калина. Истина, от няколко време царицата сè по черкви и мънастири... Кой знае, и тя си има нещо на душата... И под царската багреница пак човешко сърце тупа, нали?

Нимфидора (*поверително*). Ти чула ли си?

Калина (*с любопитство*). Какво?

Нимфидора. За нея, за царя?

Калина (*опулва очи с внимание*).

Нимфидора. Казват, че се залюбил в една друга изгора...

Калина. Тъй ли?

Нимфидора. Па да беше поне християнка, а то пуста еврейка, и била хубавица като щерката на сатана. Боже, прости ме! (*Прекръстя се.*)

Калина. На тая възраст?

Нимфидора. Ех, драгичка, любовта старо и младо не пита. Залудува ли тучка това è (*туря ръка на сърцето си*) — отиде... А знаеш, старо бунище кога се запали, повече пуши.

Калина. Ами коя е тая еврейка?

Нимфидора. Ти, Калино, много да не знаеш тия работи. Ти си млада... Еврейката ли? Викат я Сара, дъщеря на някой Арон, търговец. Но казват — хубава, хубава!

Калина. Тя ще му е направила магия?

Нимфидора. Никаква магия. Ето как е било. Най-напред в палата била Красимира. Чула ли си за Красимира? Не? По-добре, че не си чула. Ето как било. Отишла Сара в палата да моли царя за баща си, че го фърлили в тъмницата за нещо си. Пуснал веднага баща ѝ, а ней подарил скъпоценна огърлица. После минавал всеки ден с коня си край Ароновата къща, а Сара излазяла на трема и му се покланяла. И той се усмихвал. Проклетата еврейка, и тя му се усмихвала. Минали, не минали десет дена, той я настанил в двореца, да бъде като прислужница при княгиня Милица, сестра му. Разбираш? Всеки ден да може да я вижда... Обсипал я със скъпоценности, сестро, като царица. И така вече отива... Зарязал Красимира, не погледва жена си. Сара е всичко за него. *(Кръсти се.)* Ох, Калино, ти ме вкара в грях с твоето пусто разпитване за тия световни работи. Ти много не трябва да знаеш. *(Гледа из прозореца.)* Ах! Царицата излезе из черква. Иде тука. Виж, Теодора застаряла, повяхнала; а думат, че била на времето хубавица.

Калина *(отива също при прозореца)*.

Нимфидора. Видиш ли оня младия, мурголик болярин? Той се вика Рад Лупу.

Калина. Е, какво от това?

Нимфидора *(след колебание)*. Нищо. Хубав...

Избягват отляво. След малко влизат отдясно оръженосци, болярки, Дария, после Теодора, с корона и в багреница, поддържана под мишница от една млада боляркина и последвана от Рад Лупу.

ЯВЛЕНИЕ 2

Теодора, Дария и свитата

Теодора (*като се освобождава от ръцете на боляркината*). Ох! (*Кръсти се многократно и с поклони пред иконостаса*.) Госпожо Дарио, аз ще си почина при тебе. Ох, как е тихо, спокойно у вас! Как се иска човеку да се закрие тука от мълвата и скръбта на света и в тиха молитва да живее с небесния цар. Не искам да стоиш права, майко. Ела по-близичко до мене. (*Показва на Дария мястото до себе си. Прави знак на свитата, която излазя.*)

Дария (*сяда почтително*).

Теодора. Как е добро тука...

Дария. Не е за завиждане тоя живот, благочестива господарко. Ние грешните сме безполезни на света и животът ни няма нищо весело. Не, нека те благослови света Богородица за твоята християнска душа и благочестие.

Теодора (*с въздишка*). Не, не такова място аз желая... Може би скоро и да бъда на такова място!

Дария (*стресната*). Царице, що думаш? Ти живееш в царски палат и в царски палат до гроба трябва да останеш.

Теодора (*фаща я за ръката с дълбока скръб по лицето, после си изтрива очите*).

Дария. Господарко!

Теодора (*затуля си очите и хълца глухо*).

Дария. Господарко!

Теодора. Бабо Дарио, утеши ме.

Дария. Господарко! Каж ми, светла дъще, какво има аа душата ти? Денонощни молитви ще правя пред всевишния, за да те зарадва. (*Фаща ѝ ръцете и я гледа съчувствено*.)

Теодора. И за това дойдох, бабо Дарио, да си издумам. Аз съм нещастна.

Дария. Каж ми, мила щерко.

Теодора. Аз съм чужда на Александра вече.

Дария. Как?

Теодора. Александър е омаян от една поганка. Сещам, бабо Дарио, че тя скоро ще ме замени на трона. *(Затуля си лицето и захълзва пак.)*

Дария. За еврейката ли думаш, господарко?

Теодора. Да.

Дария. Благочестивия и христоролюбивия наш цар Иван Александър никога няма да падне в това нечестие!

Теодора *(ридаейки)*. Той я обича.

Дария. Никога, никога, дъще, казвам ти. Защо се мъчиш напразно с тия черни подозрения?

Теодора. Той я обича!

Дария. Може да я обича, мъжете са слаби. Но той е християнин, а тя е проклета жидовка, от рода на ония, дето разпнаха спасителя Христа на Голгота.

Теодора. Тя го е омагьосала.

Дария. Ще развалим магията на тая бесовска дъщеря. Великият бог ще чуе нашите горещи молитви и ще го просвети със зарите на истината. Ние ще се молим денонощно. А ти, царице, продължавай милостите си към светите божи храмове, удвой щедростите си към сиромасите. Тъй ще ни помогнеш на молитвите.

Теодора *(замислена малко)*. Майко, да станеше това!

Дария. Бог ще го вразуми, вярвай ме.

Теодора. Ох, големството заслепява ума на човека. Един цар не е като другите хора.

Дария. И той е човек, Теодоро, и се бои от бога и има срам, па и жалост усеща. Ти си дала на Александра досега щастлив живот, имате два сина като ангели, нека ви бъдат живи — не се оставя току-така по една мимолетна прищявка.

Теодора. А при това оставяли са, бабо Дарио. Нали някога цар Георги дважд пъди жени! Нали цар Михаил, мъжовия ми чича, също напусна царица Анна, та зе гръцка княгиня? У царете няма жалост.

Дария. И бог ги наказва: цар Георги изгуби престола си, а Михаил изгуби главата си. Всичко се плаща на тоя свят.

Теодора *(с въздишка)*. Ох, аз не желая да стигне същата отплата Александра.

Дария. И бог ще запази добрият ни цар от такова безумно деяние. Не грижи се. Ти коя си? Дъщеря на светлия влашки воевода Иванка Басараба. Не можеш да се боиш от съперници като тая безродна еврейка. Александър не е изгубил ума си. Успокой се, Теодоро.

Теодора *(става)*. Ох, искам, майко, да бъда спокойна. *(Тръгва полека към дясната врата.)*

Влазя отдясно свитата.

Дария *(фаща я под лявата ръка)*. Уповай се на бога и на пречистата му майка дева Мария, и на свети четиридесет великомученици.

Теодора. Благодаря ти, света майко, ти не първи път укрепяваш духа ми с мъдрите си думи. *(Цалува ѝ десницата.)* Прощавай, моите хора ви донесоха за църквата някои дарове. *(Отива към вратата.)*

Дария. Света Богородица триж да ти заплати за доброто дело.

Теодора. Прощавай, бабо Дарио. *(Излазя, последвана от Дария и от свитата.)*

Отвън на пътя някой клапан минува в пее:

*Де се е, мале, чуло, видяло
цар да залюби пуста еврейка!
Саро ле, Саро, жидовско чедо,
Саро ле, Саро, дяволска дъщи.*

Песента отслабва и се губи. Клепалата пак забиват, както в началото на действието. Влазя Георги отляво.

ЯВЛЕНИЕ 3

Георги, после Дария

Георги (*сяда на левия миндер, облакътя главата си и стои няколко време дълбоко замислен, с мрачен и скръбен вид. Клепалата млъкват. Той става и се разхожда тревожно. Влиза отдясно Дария*).

Дария. Казах ти да почакаш малко, до де изпратим царицата. Сега какво искаш ти?

Георги (*печално*). Бабо Дарио, какво става с нея?

Дария. Света Богородица да ти дава сила да потърпиш още. Дорослава е сè тъй... Днес е петия ден, откак се намира на покаяние и под моя грижа.

Георги. И сè не иска да се вразуми?

Дария. Демонът е още силен в нея, Георге. Но нашите молитви ще го победят.

Георги. Мога ли да я видя?

Дария. Не бива, не бива още.

Георги. Аз те моля, бабо госпожо: ти знаеш, как я обичам.

Дария. Ти ще я развълнуваш изново... Тя има нужда от тишина душевна. Иди си, болярино, тук мъже не обичам да се мяркат често. (*Гледа го състрадателно.*) Жално ми е за тебе, синко. Но такива са времената. Толкова други души станаха плячка на лъжепророците и на дявола. Но най ми е жално за твоята невеста. Толкова млада, толкова хубава! Иди запали свещ в черква, па си иди.

Георги (*цалува ѝ ръката и тръгва надясно. От прага*). Бабо госпожо, поздрави я от мене. (*Излазя.*)

Дария. Анатема на тия мръсни бесове, дето погубват невинните души!

Отляво влизат Нимфидора и Дорослава. Дорослава е облечена в дълга черна дреха.

ЯВЛЕНИЕ 4

Дария, Нимфидора и Дорослава

Дария (*гледа строго Дорослава*). Дорославо, виках те да те питам: размисли ли? Успокои ли молитвата смутения ти ум?

Дорослава (*троснато*). Моята молитва не е вашата молитва и моя бог не е вашият.

Дария (*сърдито*). Окаянице, вразуми се!

Дорослава. Пуснете ме! Пуснете ме да ида там, дето бог ме вика.

Дария. Твоят бог? Твоят бог е демонът, въплотен в образа на тоя проклет калугер Теодосия, съблазнителят на младите, осквернителят на целомудрените души, пратеникът на ада!

Дорослава. Вие ми давате вериги, а той обещава свобода. Той е по-добър от вас. Пуснете ме!

Дария. Дай обещание, че ще се върнеш при честития болярин Георги, с когото сте съединени чрез светото тайнство на брака.

Дорослава. Вие измислихте това свето тайнство, а Бог е казал: „Любете се, веселете се, бракът е демонско нещо. Който е чист, да тръгне подир мене!“... Оставете ме да бъда ангел и вие си останете дяволи.

Дария (*гневно*). Злочеста окаянице, безумно чедо на безсрамието!

Дорослава. Безсрамни сте вие, които имате срамове да криете под тия черни дрехи, с които облякохте и моята бяла снага. (*Дръпва и разкъсва дрехата си отпред. Гърдите ѝ се показват.*)

Дария. Закрий се, безсрамнице!

Нимфидора. Дорославо! (*Спуска се и ѝ закрива гърдите с дрехата ѝ.*)

Дорослава. Пуснете ме!

Дария. Ти ще стоиш в затвора още седем дена само на вода и хляб. (*Климва на Нимфидора, която я извежда отляво.*)

От улицата пак се чува песента от някой хлапак:

*Саро ле, Саро, жидовско чедо,
Саро ле, Саро, бесовска дъщи!*

Дария (услушва се гневно в песента, додето тя замира нататък). Песента на Сара и Александра! И по улиците в песни се гаврят с името му! Бивал ли е такъв срам с български Цар?... Клетата Теодора! Клетото наше царство! Потопът на нечестието е залял и колибата, и болярския дом, и палата! (Обръща се към иконата и се кръсти.) Света Богородице! Бъди ни закрилница! Исусе Христе, сине божи, осени с благодатта си царя, отклони го от пътя на безумието! Господи, имай милост за царството, запази винограда свои от посрамление и от погибел... И ти, свети Димитре чудотворче, и ти свети Иване Рилски, защитници на православния български народ... (Коленичи и продължава молитвата си с тих глас.)

Завеса

ДЕЙСТВИЕ ВТОРО

Александър
Теодора
Сара
Красимира
Раксин
Протоспатарий Георги
Стана
Мара
Рад Лупу
Драган
Василиса

Трем на търновския палат с изящно издялани колони отляво и отдясно. В дъното, през бухарията, се види на първи план Трапезица със стените си, кулите си и храмовете си. Зад нея гористи бърда и клисурата на Янтра.

Един широк стол на предния план. На една маса цветарник с цветя. Отдясно влизат Александър и Сара и приказвайки, идат насам.

ЯВЛЕНИЕ 1

Александър и Сара

Александър (*пламенно*). Повтарям ти: ти царица ще бъдеш в тоя палат.

Сара (*гледа го умилно*). Царица или робиня, аз съм твоя.

Александър. На тая хубава глава аз ще турна короната. Моята дума е дума, Сара, и по-силна от тия планини.

Сара (*прегръща го нежно*). Ах, царю, колко си благороден!

Александър (*гледа я възхитено*). Ако има под това небе още нещо, което да желаеш, кажи.

Сара (*умилно*). Има, царю. Царицата не може да желае нищо повече, но майката желае още нещо.

Александър. Кажи.

Сара (*свенливо усмихната, показва знакове на нерешителност*).

Александър. Заклевам се в любовта си и в твоите черни очи: майката ще бъде чута.

Сара (*гледа го нежно и любовно*). Вълшебници ми предсказаха, че аз ще ти родя син.

Александър. И аз ще му дам името Иван Шишман. А после?

Сара. Майка му копнее той да бъде наследник на престола.

Александър. Сладка душо! Заклевам се в Асеновската си корона, че тя ще мине от моята глава на неговата.

Сара (*възхитено*). Ох, царю! (*Цалува го.*)

Александър (*цалува я*). Драго дете, излез. Раксин иде. (*Сара излазя отляво. Отдясно влазя Раксин.*)

ЯВЛЕНИЕ 2

Александър и Раксин

Раксин (*покланя се*). Ти си ме викал, господарю?

Александър. Раксине, ти ще ме придружиш на ловът?

Раксин. Не мога, господарю, днес отивам в кулата си по бърза работа и довечера се връщам пак.

Александър. Тогава отбий се в горския дворец, той е край пътя ти... (*Ходи няколко време замислен. Внезапно а спира и с решителен вид.*) Раксине, желая да те натоваря с едно важно послание.

Раксин. Слушам, царю.

Александър. Или по-добре — с една домашна работа. (*Ходи пак с вълнение, като си търка челото. Внезапно се изправя пред Раксина, като го гледа вторачено.*) Раксине, аз реших да се разведа с Теодора.

Раксин (*в изумление*). Господарю!

Александър. Реших да се разведа с Теодора. Теодора не може да остане вече в палата, както не може да остане моя съпруга. Иди й обади това от мое име. Постарай се да я успокоиш с твоите мъдри увещания. Твоята дълбока опитност в живота и голямо име ще им придадат нужната тежест. Увери Теодора в моето благоразположение и занапред. Знам, че тя не желае да се връща във Влашко при баща си, тя може да остане пак в царството ми, като се радва на почит и доволство. Тя може да избере който девически манастир обича, за да прекара в тишина дните си до гроба.

Раксин. Господарю, това е страшно!

Александър. Това е моята воля.

Раксин (*няколко време мълчи поразен, със сгърнати ръце*). И коя ще бъде новата царица?

Александър (*натъртено*). Сара.

Раксин. Сара?

Александър. Да. Но по-напред ще бъде покръстена.

Раксин. Царю, позволи ми, като твой стар приятел и съветник...

Александър (*пресича го*). В това нещо мой съветник е само един: сърцето ми.

Раксин. Попитай и другия — разумът.

Александър (*строго*). Раксине, аз не съм навикнал да виждам в тебе упорит прекословец!

Раксин. Царю, аз поздравих с радост твоето възкачване на престола, смее да кажа — аз даже помогнах за това; аз се гордеех, че избрахме за владетел мъж зрял, мъдър, опитен, силен, и не се излъгах: ти тласна границите на държавата ни дори в недрата на Родопите, ти й даде дълъг и траен вътрешен мир; аз подкрепях със съвет всяко твое начинание и гледах с радост как расте славата ти в народа заедно с любовта му към тебе. И за тебе, Иван Александре, бях готов и бялата си глава да сложа. Но сега пръв път ти се противя и те укорявам, защото съм верен служител твой. И няма аз да стана оръдие на едно лошо и несправедно дело, от което ще възнегодуват болярите в народа, а вишният няма да ти го прости. Наиди друг по-храбър, който да нанесе жестокия удар на добрата Теодора и не аз ще ти помогна да осрамиш трона си с еврейка.

Александър (*навъсва се*). Ти говориш излишни работи!

Раксин. Александре, ти одеде каза, че имаш сърце? (*Енергически.*) Един цар няма право да има сърце; той е слуга на царството и трябва да жертвува прищевките си на дългът си.

Александър (*маха му сърдито*). Стига! Ще пратя протокелиота Драгана. (*Раксин излазя отдясно. Александър ходи няколко време намръщен.*) Цар! Царят няма право на щастие! (*Влазя отдясно Георги.*)

ЯВЛЕНИЕ 3

Александър и Георги

Александър. Протоспатарие, виках те да ти кажа, че веднага трябва да тръгнеш за Одрин при Кантакузена с важно послание от мене. Ти винаги ми си бил полезен със своята сръчност, а сега тя още по ми е нужна. *(Гледа го зачудено.)* Що има? Ти побледня?

Георги *(пада на колене)*. Царю, да пътувам веднага за Одрин? Освободи ме, не мога. Велико нещастие ми се случи.

Александър. Какво нещастие? Стани!

Георги *(става)*. Жена ми Дорослава... *(Прекъсва се и плаче.)*

Александър. Жена ти е под грижите на игуменката. Дорославиното заблуждение е нещастие за тебе наистина, но то не ти бърка ти да изпълниш длъжността, която ти поверявам. Бъди храбър!

Георги. Не, господарю, тя побягнала с една калугерица тая нощ из манастира. Едвам сега ми обадиха тука.

Александър. Къде е бегала?

Георги. Не знам къде, но предполагам — при проклетите адамити. Позволи ми да я диря, доде е време.

Александър. Щом е тъй работата, ти не си нужен. Един смутен мъж не е годен за никакво важно послание. Ще пратя Тихомира. Върви, търси я, тя и трети път ще избяга. Земи със себе си и три кумански конника.

Георги. Благодаря, милостиви царю! *(Покланя се и изляз.)*

Александър *(ходи малко намръщен)*. Еретици, богомили, адамити! От тях гъмжи царството. Що да сторя? С меч се изстребва една войска, въоръжена със саби, лъкове и копия. Но душите как ще убиеш? С чума как се бориш? Аз не мога да мисля сега за това... аз не мога да мисля за нищо друго. *(Излязя отляво. Отдясно влизат Сара и Красимира.)*

ЯВЛЕНИЕ 4

Сара и Красимира, после Василиса

Красимира (*като идат насам със Сара, обгърнала я дружески с дясната ръка.*) И ти го обичаше?

Сара. Обичах го. Той често минаваше край нашата къща, Красимир о, и аз чаках да го видя. Когато ми предложи да се покръстя и да се земем, аз се съгласих с радост. Искаха ме прости евреи, по-добре болярин. Ако татко се възпротивеше, щяхме да бягаме във Влашко... Но после...

Красимира. После... видя те и хареса те Александър, мярна ти се короната на царица пред очите и ти забрави обичания...

Сара. Драга Красимиро, коя девойка би постъпила другояче? Да бъдеш царица, да ти се покланя цял народ!

Красимира. И така короната изтика из сърцето ти любовта?... И ти съвсем изстина към Рад Лупу?

Сара (*начумерено*). Аз не искам да го срещам, аз се боя вече от него... (*Влазя отляво Василиса и се спира на известно разстояние от тях.*)

Красимира. Но той сà страда за тебе.

Сара. Нека ме забрави. Аз сега принадлежа на Александра. И Александър ме люби.

Красимира (*гледа я малко*). Зафърли младият и прегърна стария... Презря оногова, с когото можеше да блаженствуваш, и зе оногова...

Сара...с когото можа да царувам...

Красимира. Та ти по сметка любиш?

Сара (*усмихната*). Аз съм еврейка. От баща си съм научила по сметка да живея и по сметка всичко да върша. Мен ми беше противен живота у бащини ми и аз исках да найда по-добро при Рад Лупу; но видях още по-добро при Александра... (*Разпалено.*) Да, искам да бъда царица, искам да блестя в палата, Красимиро; да видя, че ми се покланят до земята тия горди боляри, които сега ме гледат със зле

прикрито под външното почитание презрение... И еврейките, които ми завиждат и ме мразят, искам да се пукат. Когато стана царица, ще си завират главите в калта да цалуват полата на багреницата ми... Царица, знаеш ли какво е това нещо?... Слава, диаманти, власт и завистта на всичките жени.

Красимира. Но ти не можеш да обичаш един беловлас човек... У тебе има сърце.

Сара (*отдръпва се и я пронизва с поглед*). Красимиро, и у тебе го има, но ти беше любовница Александру цели две години! Ти тогава се не сети да се питаш дали има у тебе сърце... когато те обсипваха с милост и скъпи дарове.

Красимира. Разлика голяма. Саро, аз неменявах вярата си, а ти ще промениш своята.

Сара (*живо*). Моята вяра? Що ми дава моята, еврейската вяра? Робство в бащината къща, бедност, унижение, тъмен живот... Моята хубост щеше да повехне при груб мъж търговец, непогалена, неоценена... Аз ще прегърна вярата, която ми отваря вратата на светлив живот, на палатите!

Красимира. Но ти не ми казваш — обичаш ли Александра?

Сара (*гледа я няколко време, па живо*). Като питаш, да ти кажа: обичам го, както гълъбицата би обичала гордият орел, под чиито силни криле е намерила защита от ястребите, както майското прясно цвете обича старото слънце, което го топли и прогонва от него студовете и сланата... Да, обичам го. От калта, дето бях червей, той ме дигна до звездите. И моят син ще стане цар.

Красимира. Как?

Сара. Аз ще му родя син, предсказаха ми вълшебници, и той ми се закле тържествено нему да остави престола.

Красимира. Мила Саро, честито ти!

Сара. Драга Красимиро, аз те моля да не говориш никому това, което ти поверих.

Красимира. Бъди спокойна, драга Саро. (*Излазя отдясно.*)

Василиса. Вие много се сблизихте с нея. Не ѝ се доверявай, Саро. Красимира е лукава.

Сара. Ох, Василисо! Ти сè с твоите подозрения! Красимира ми е искрена приятелка и по моя молба царят я остави в палата да ми бъде другарка. Тя е тъй мила, тъй умна... (*Тръгват наляво.*)

Василиса (*внушително, като протака думата*). Лисица! Питай мене, старата... Как беше уплела Александра! Ти знаеш? Тя магия му правеше. Вареше бурен от либиче и му даваше водата да пие, за да я залюби още повече. Хитра е, магьосница е...

Сара (*гледа надясно*). Раксин иде. Мразя тоя старец... Гледа ме тъй лошо... Да идем в градината. (*Излазнт отляво, отдясно влязя Раксин.*)

Явление 5

Раксин и после Рад Лупу

Раксин. Това е ужасно! Да качи тая еврейка на трона? И да й обещае, както ми обади сега Красимира, да направи сина ѝ наследник — ако има син! Или той се полишил?... Или годините вече са ослабили ума му, та на тая възраст, при възмъжали синове и при жива съпруга, да зима за жена момиче, еврейка, три пъти по-младо от себе си? Не мисли ли той какъв срам готви за трона и каква опасност за царството след себе си? (*Влязя Рад Лупу.*) Раде, истина ли, че ще ни напуснеш?

Рад Лупу. Да, болярино, аз си отивам за отечеството.

Раксин. Някаква нужда ли те вика там? Или нещо те обидиха тука?

Рад Лупу. О не, славни болярино: царят и царицата бяха добри към мене. Но аз в палата не мога да остана вече.

Раксин (*почуден*). Тия думи ми са загадъчни. Ти от три месеца насам си тъжен. **Рад Лупу**. Мене ме прогонва оттука оная причина, която и царицата прави да страда.

Раксин (*замислюва се*). Сара?

Рад Лупу. Да. Аз бягам от нея.

Раксин. Как смее! Тя още не е господарка тука, да пъди най-верния и предан служител царски.

Рад Лупу. Ти не ме разбра добре, славни болярино. Сара не е помислила подобно нещо. Тя даже ме не забелязва... Но аз бягам от нея.

Раксин. Защо? Ах, разбирам: ти може би я любиш?

Рад Лупу (*мълчи с наведени очи*).

Раксин. Тя е любовница на Александра и ти пак я любиш!

Рад Лупу. Безумно... (*След малко мълчание с решителен тон.*)

Велики логотете, обичах я, обичахме се, преди Александър да я види... Аз мрях от любов за Сара, но той ми я отне! Той я доведе в двореца, дете съм и аз. Близко сме, но ледна стена ме дели от нея. Тя се преструва, че ме не познава вече, тщеславието задуши у нея първите чувства, а аз страдам, страдам, пъклено се мъча! Душата ми гори от пламъците на ревността и любовта. Иванко Басараба ме изпрати тука да служа на царицата, да бдя над нея. Но аз съм принуден да бягам далеч оттука, далеч от Сара, далеч от Александра. Боя се, славни болярино, от мене си... Боя се кръв да не пролея, разбираш? И бягам оттука... Защото умразата ми против Александра е ужасна и чини ми се, че... (*Дига левия си юмрук и избягва отляво.*) Раксин (*стои малко замислен, па внезапно лицето му светва от вдъхновена мисъл*). Да, да, това трябва да стане. Само това може да стане. Нека Бог ме прости, но Александър и царството да бъдат спасени! Да намеря веднага Красимира. (*Излазя бързо отляво.*)

Влазят отдясно Теодора, Стана и Мара.

ЯВЛЕНИЕ 6

Теодора, Стана и Мара

Теодора (*развълнувано*). Видях я пак, видях я пак оная и цяла се затресох. Не смея да се разхождам тук от нея... И тя смее да ме гледа надменно! Кукувица влязла в чуждо гнездо.

Мара. Ти напразно думаш това, господарко. Тя те погледна учтиво.

Теодора. Да, и в тоя поглед имаше подигравка, сякаш плесница ми даваше. Не, това мъчение не се търпи. Къде се готви да върви Александър?

Стана. Тръгва на лов за три дена... И Сара три дена ще седи у баща си...

Теодора. По-добре, по-добре... Три дена няма да я виждам в палата... Тя ми трови въздуха тука.

Мара. Светла госпожо, защо да се мъчиш тъй? Тая дръзка еврейка заслужава от твоя страна само една чест: презрение. Презри я, както презря по-рано Красимира.

Теодора. Красимира! Красимира ме измести само из сърцето на Александра, а Сара ще ме измести и от трона. Та вие не подушвате ли това в самия въздух на Царевец, по почестите, които ѝ се правят, по ниските поклони на болярите, че тази слугиня утре ще бъде царица? Красимира нанесе рана само на сърцето ми, по-нататък беше безопасна; а тая, като строши сърцето ми, убива бъдащето ми, бъдащето на синовете ми. Тая тщеславна кознодейка ще използва до последните ѝ предели Александровската полуда за нея. Той нищо няма да ѝ откаже — тя всичко ще му иска.

Влизат отдясно Сара и Василиса и завиват да идат към бухарията.

ЯВЛЕНИЕ 7

Горните, Сара и Василиса, после Красимира

Сара (*без да види Теодора*). Ох, тука е повече хладец, нежели в градината. Ветрец иде от планината. (*Прави си хлад с кърпа и отива към дъното.*)

Теодора (*отива към Сара*). Саро, чакай!

Стана. Господарко, не се тревожи с нея.

Сара (*очудена гледа към Теодора*).

Теодора. Саро, ела към мене!

Сара (*приближава*). Какво заповядаш, твое величество?

Теодора. Искам да те видя... (*Отива към нея.*) Искам да видя тия очи, тия устни, това лице... Истина ти си прекрасна, ти си дивна... На тая хубава глава тъй добре би стояла короната, и тая напета снага тъй гордо би носила багреницата...

Мара (*приближава до Теодора*). Господарко!

Теодора. Българска царица! (*Смее се страдалчески.*)

Сара. Твое величество, ти ми направи пръв път чест да ми говориш, и то да ме оскърбиш...

Теодора. Сега си обяснявам най-добре как тия черни и страстни очи можах да заслепят Александровите, как целувките на тия розови уста можах да му земат умът, как това гъвка тяло в прегръдките му можа да го направи да забрави и жена, и синове, и честта на трона, и доброто на царството, да стане за смях и на простите колибари...

Сара (*обидено и троснато*). Госпожо, ти се забравяш. Ако си груба с мене, не оскърбявай поне мъжа си.

Теодора (*гневно*). Кой мъж? Чий мъж? Твоя мъж!

Сара. Ти оскърбяваш царя! Аз ще се оплача. Или ти мислиш по тоя начин да му спечелиш съчувствието? (*Влазя Красимира отдясно.*)

Теодора. Не се бой, Саро, няма да ти го отнема. Ти така изкусно го държиш в примките си...

Сара. Съжалявам много, твое величество, че без причина ме оскърбяваш. Аз съм невинна във всичко това. Ако царят ме почита с

вниманието си, то това прави, защото той иска; ако съм хубава, бог ме е направил такава. Била съм еврейка? Евреите не са ли човеци? И кой е крив, че се е родил християнин или евреин? Аз не се натрапих тука, ти знаеш. А ако царевото сърце стои далеко от тебе, не аз съм виновна.

Теодора. Ти ме хапеш, змио!

Сара. Не, браня се.

Красимира (*иде и фаща Сара за ръка*). Саро, да си идем. Ти видиш, че царицата е развълнувана.

Теодора. Вървете, оставете ме!

Сара (*отива с Красимира, като гледа със зловна усмивка Теодора.*)

Теодора. Усмивай се, ехидна еврейко, радвай се, нищожна гадино, пропълзляла в тоя палат да го оскверняваш.

Сара (*отдръпва се от Красимира и иде гневно насам*). Слушай, Теодоро, ти забраваш, че в тоя палат те държат още по милост.

Теодора. Еврейко, в тоя палат стоя по право на рождение и на венчило, но ти си тук чужденка, купила входа в него с цената на развратните си прегръдки и на моминската си чест.

Красимира. Твое величество, не обиждай Сара.

Сара (*на Теодора*). Ти си безстидна, госпожо! Аз ще се оплача на царя и чини ми се, в тоя палат няма вече да имам щастието да слушам твоите ругателства.

Теодора. Върви, върви, лукава дъще на разврата! Продажна еврейко, слугиньо!

Красимира (*на Теодора*). Госпожо, какви са тия думи? (*На Сара.*) Любезна Саро, бъди великодушна. Царицата й много раздражена. Гневът прави човека несправедлив и жесток.

Сара и Красимира излизат бързо, сподирени от Василиса.

Стана. Госпожо, не трябваше да говориш с нея.

Теодора (*сяда тежко на стола*). Не трябваше. Сякаш че ми олекна сега... (*Мисли.*) Тя е прекрасна млада... Бях и аз някога... но... Болярки, никога недейте остарява! (*Фаща се за челото.*) Бедни мой Раде! В очите на тая тщеславна еврейка видях всичката дълбочина на нещастиято ти!

Влазя Драган.

ЯВЛЕНИЕ 8

Горните и Драган

Драган (*кланя се*). Здраве и дълъг живот пожелавам на светлата царица.

Теодора. Благодаря, протокелиоте.

Драган. Ида от страна на негово величество, за да поговоря по един въпрос. (*Гледа присъствующите.*)

Теодора (*дава им знак и те излизат*). Слушам, протокелиоте.

Драган (*с колебание*). По едно много важно дело, по едно домашно дело... (*Запъва се.*) Извини, светла господарко, но посланието, с което ме натовари негово величество Иван Александър и което аз с голяма скръб приех... (*Запъва се.*)

Теодора. Не се вълнувай, Драгане, аз знам що е: Александър ми обажда, че ме напуща?

Драган (*с въздишка*). Ох, светла госпожо, ти видиш какво мъчно дело ми е възложено.

Теодора (*с ресигнация.*) Добре, съгласна съм.

Драган. Милостива господарко, световните работи така са непостоянни. Славата и величието не са трайни, те сега светят, а след малко увяхват като тия цветя. Лъжовен свят. Това е в колибата, това е и в палата. И други царици преди тебе са дочакали същата съдба! И те са я посрещнали безропотно, с християнско смирение, защото волята на вишняка е била такваз, без неговите веления нищо не става. Кой знае дали това не е велика милост.

Теодора. И къде ми заповяда да ида Александър?

Драган. Остава на твоята височайша воля това.

Теодора. В някой манастир?

Драган. Да, де по-добре би намерила отдих и успокоение от житейските тревълнения, ако не в една тиха света обител, дето ще бъдеш окръжавана с всичкото внимание и почест, дължими на твоето високо положение. (*Теодора си кърши ръцете с вид на дълбока скръб.*)

Давай си сърце, бъди бодра, царице. Царят сам ще дойде подир малко лично да говори с тебе. Стягай се.

Теодора (*няколко време стои вкаменена и мълчи. Внезапно троснато*). Коя ще земе Александър?

Драган. Не знам, господарко.

Теодора. Аз знам: еврейката! (*Отпуска се на стола примряла.*)

Драган (*отива към нея уплашено*). Царице! (*Отива надясно и вика.*) Елате!

Влазят бързешката Стана и Мара.

ЯВЛЕНИЕ 9

Горните, Стана и Мара

Стана (*като вижда Теодора*). Господарката ще умре! Повикайте царя!

Стана и Мара разкопчават Теодора и ѝ разтърват слепите очи. Тя погледва.

Драган. Царицата се свестява. Не трябва да се безпокои царя. Това беше минутно прилошаване. (*Излазя.*)

Теодора (*опира се на стола изнемоцяла*). Моля ви, оставете ме... Добре съм вече... Благодаря ви...

Стана. Не желаш ли нищо?

Теодора. Нищо. Оставете ме. (*Стана и Мара се отдалечават. Теодора няколко време със затворени очи хълца.*)

ЯВЛЕНИЕ 10

Александър и Евстратий

Александър (*влязъ отдясно с Евстратия*). Кастрофилакте, всичко готово ли е?

Евстратий. Готово, господарю. Ловчийската челяд е на двора. Също и болярите чакат.

Александър. През моето отсъствие ще пазиш хубаво града от безредици.

Евстратий (*кланя се*). Слушам.

Александър. Оставям Сара у баща ѝ. Нека четири войника да бдят пред Ароновата вратня дене и ноще.

Евстратий. Твоята заповед ще се изпълни.

Александър. Нямам нищо повече. (*Дава му знак с глава, че го отпуща. Евстратий излязъ, а той приближава към Теодора.*) Теодоро, Драган ти предаде моето решение?

Теодора (*глухо*). Да.

Александър. И ти си съгласна?

Теодора. Да.

Александър. Добре. Имаш ли да ми изкажеш някое желание?

Теодора. Нищо.

Александър. Помисли си; аз съм готов да направя всичко, което е в силите ми, за да ти у годя.

Теодора. Излишно. Усеща ли един покойник, че го погребват тържествено?

Александър (*гледа я ледено*). Желая ти добро здраве, по-малко сълзи и повече храброст. (*Излязъ отляво.*)

Теодора (*затуля си няколко време очите в няма скръб*). Свършено, свършено всичко вече! (*Излязъ отдясно, придружавана от Стана и Мара. Отляво влязъ Красимира и Рад Луну.*)

ЯВЛЕНИЕ 11

Красимира и Рад Лупу

Красимира. Раде, ти утре тръгваш?

Рад Лупу. Да, Красимиро.

Красимира (*въздиша*). Ако да знаеше каква жестокост правиш, ти нямаше тъй да бързаш.

Рад Лупу (*очуден*). Жестокост?

Красимира. Ти оставяш тука в мъки едно сърце.

Рад Лупу. Знам, Красимиро, но какво мога аз да помогна на царицата? Та и тя не иска да ме вижда, че се мъча...

Красимира. Аз говоря не за царицата, а за Сара.

Рад Лупу (*стреснато*). Сара?

Красимира. Тя още те обича.

Рад Лупу (*поразен*). Но тя ме не поглежда даже!

Красимира. Как искаш, шпиони отвсякъде? (*Озърта се предпазливо.*) Слушай, Сара те обича. Този палат ѝ е черен. Тя е жертва на баща си, който я продаде. Спаси я.

Рад Лупу (*прехласнат*). Сара?

Красимира (*поверително*). Тя чезне тайно за тебе. Спаси я, грабни я, заведи я със себе си във Влашко.

Рад Лупу. Сара?

Красимира (*тайнствено*). От нейна страна ида. Днес царят отива на лов и тая нощ отсъствува от Търново. Сара ще ноцува у дома си, както винаги през Александровото отсъствие. Грабни я. Тя ще те чака. Тя ще вика там, но тъй трябва...

Рад Лупу (*възхитен*). Боже, истина ли е това?

Красимира (*поглежда надясно*). Но царицата иде. Млъкни. (*Отиват към дъното и се спират, приказвайки ниско. Влизат отдясно Теодора, последвана от Стана и Мара.*)

ЯВЛЕНИЕ 12

Теодора, Стана и Мара

Стана (*като идат насам с Теодора*). Тука пак се разходи, светла царице. Тук е повече въздух, ще ти олекне. И оная я няма...

Теодора (*печално*). Ох, тежко, тежко.

Стана. Истина, ударът е тежък за тебе, светла господарко, мене ме боли сърцето за тебе. Остава те сега и Рад Лупу, най-преданият ти служител.

Теодора. Ох, нека върви, нека върви... Не искам да го задържам тука и да го турям на ужасни изпитания. При моите мъки аз ще нося и мъките на неговото сърце.

Мара. И ти едната остаяш да се бориш със скръбта си... Царице, защо не поприказваш с Красимира?

Теодора. Не ща, не ща да я видя.

Мара. Виж я, господарко, чуй я. Тя се моли... ѝ тя мрази Сара, както и ти я мразиш, и тя страда също... може да се разтушите. Споделената горест намалява.

Теодора. Красимира? (*Мисли няколко време развълнувана. На Мара.*) Повикай Красимира. (*Мара отива към Красимира.*) Искам да я видя, искам поне да се порадвам на унижението ѝ. (*Сяда.*) Сега имам храброст да говоря с нея, защото и тя е нещастна. (*Приближават Красимира и Мара. Рад Лупу из лазя.*)

ЯВЛЕНИЕ 13

Горните и Красимира

Теодора. Красимиро, ела до мене.

Стана и Мара се отдалечават.

Красимира (*приближава я и пада на колене*). Светла господарко, прощавай ме. Аз бях много виновна пред тебе, аз съм недостойна да се явя пред очите ти. (*Цалува края на роклята ѝ.*)

Теодора (*дига я*). Красимиро, въз миналото турям було. Да не поменуваме за него. Ти си хубава и бе обичана. Ти ми отнемаше сърцето на мъжът, но аз запазвах мястото си на трона и даже ти бях благодарна, като те мразех.

Красимира. Прости, царице.

Теодора (*скръбно*). И ти любеше Александра.

Красимира. Грешна бях, госпожо. Слабо бе сърцето ми. Огорчих те. Прости ме великодушно. (*Бърше си сълзите.*)

Теодора (*гледа я няколко време внимателно*). Ти страдаш?

Красимира. Не бих тъй страдала, ако да беше всяка друга. Но тая...

Теодора. Мразиш ли я?

Красимира. Като смъртта си.

Теодора. Колко те съжалявам, бедна Красимиро.

Красимира. Бог ме справедливо наказва за престъплението ми към тебе. (*След кратко мълчание, внушително.*) Тя му направи магия!

Теодора (*горчиво*). И нейната магия развали магията на твоите очи.

Красимира. Госпожо, ти право каза: без тая Сара не би било това, което става... което ще стане... (*Няколко време мълчание.*) Какво мислиш да правиш, госпожо?

Теодора. Нищо. Александър ме напуска. Аз ставам монахиня.

Красимира. За да тържествува Сара тука? Как, ти няма да се противиш? Ти се покори, за да победи тъй лесно тая лукава жидовка?

Теодора (*печално*). Бедна Красимиро, тя ще бъде господарката тука, щом аз изгубих Александровото сърце, а ти не можа да го удържиш.

Красимира. Госпожо, да се борим! (*На двора изсвирва ловчийски рог.*) Царят тръгва с дружината на лов. А Сара отиде у бащини си още одеде с Василиса.

Теодора. Слава богу, три дена няма да бъде тука.

Красимира (*ниско*). Тя няма да бъде никога вече!

Теодора (*смаяна*). Що?

Красимира (*поверително*). Тая нощ тя ще бъде грабната и отвлечена далеко... И никога вече няма да бъде опасна.

Теодора. Как?

Красимира. Да.

Теодора. И кой ще я грабне? (*Става.*)

Красимира. Рад Лупу.

Теодора. Рад Лупу? Как?

Красимира. С помощта на десет смели нехранимайковци кумани, които ще наеме.

Теодора. Ах! Ти говори с него?

Красимира. Говорих и му дадох тая мисъл. Ти знаеш как е влюбен в Сара и той се реши. Той ще я отведе във Влашко и там ще я покръсти и се ожени за нея.

Теодора (*стои смаяна*). Не правим ли безумно нещо?

Красимира (*внушително*). Раксин безумен ли е?

Теодора. Той е най-умният болярин.

Красимира (*поверително*). Знай тогава, че тоя план не е мой, а Раксинов.

Теодора. Ах!

Красимира. Той е луд от гняв, когато одеде му казах какво ми се пофали Сара: че Александър й обещал, ако му роди син, него да направи наследник на трона.

Теодора. Господи, да грабне короната на сина ми Асеня? Ох, викай по-скоро Рад Лупу.

Красимира. Той е тука. (*Отива надясно и маха някому. В лазя Рад Лупу.*)

ЯВЛЕНИЕ 14

Горните и Рад Лупу

Рад Лупу. Твое величество, ти можеш вече да бъдеш спокойна.

Теодора. Предани мой Раде, как да ти изкажа признателността си. Но ти уверен ли си в успеха?

Рад Лупу. Да.

Теодора. Ах, Раде, но моля, гледайте без кръв.

Рад Лупу. Ще се трудя да избегна тая необходимост.

Теодора. Отнеси се добре със Сара. Тя и така ще бъде страшно сътресена.

Рад Лупу. Господарко, аз ще я пазя като очите си: тя ще бъде моя жена.

Теодора *(на Красимира).* Дай да те цалуна от благодарност! *(Цалува я.)*

Красимира. Ние ставаме съюзници вече. *(Озърта се.)* Царице, нека остане тайно нашето сближение. Добре е Александър да продължава да мисли, че ме мразиш смъртно. Ние така ще приспим подозренията му.

Теодора. Тая нощ се решава съдбата на няколко души... може би и на царството. *(Замисля се.)* Боже, тая нощ не ща да затворя очите си.

Красимира. Нито аз. До съмване ще бъдем в тежка неизвестност.

Теодора. Раде, потеря ще тръгне подире ви. Аз ще треперя пак.

Рад Лупу. Не се безпокой, госпожо. Ще вземем мерки да тикнем потерята по лъжливи следи. И когато тя ще ни гони към Стара планина, ние ще отиваме към Дунава.

Красимира. Умно.

Рад Лупу. Но аз трябва да ида да намеря хората си. Какво ще ми заповядаш още, госпожо?

Теодора. Поздрави баща ми и благодаря ти пак. Бъди честит със Сара.

Рад Лупу. Прощавай, светла и добра госпожо. *(Коленичи и ѝ цалува полата.)*

Теодора *(сваля от врата си скъпоценна огърлица и му я дава).*
Земи тоя дар от мене за спомен и благодарност.

Рад Лупу. Не трябва, господарко.

Теодора. Взemi, подари я на Сара.

Рад Лупу *(зима огърлицата).* За Сара... Благодаря.

Красимира *(на Теодора).* Може още отсега да ти честитя. Ти запазваш короната и трона.

Теодора. Може би да не ги запазвам, но се отървавам от Сара.

Красимира. Аз си отмъстявам на нея.

Теодора *(става).* Мила Красимиро, нашата радост е грешна радост. Ние се радваме за чуждо зло. Помисли си, аз сякаш вече не мразя Сара.

Красимира. Не е вярно, нашата радост е радост на цял народ.

Рад Лупу. И най-много моя. *(Покланя се ниско на Теодора и на Красимира и тръгва да излезе.)*

Красимира. Раде, чакай! *(Затичва се към него.)* Аз нямам на тая минута на себе си драгоценно нещо. Земи в знак на благодарност това...

Цалува го звънливо по устата. Рад Лупу бързо излиза отдясно.

Завеса

КАРТИНА

Дорослава
Един адамит
Една адамитка
Протоспатарий Георги
Един малък болярин
Един крагуяр
Един песяк
Кастрофилакт Евстрати
Кирил Босота
Една селянка
Друга селянка
I куманец войник
II куманец войник
III куманец войник
Един стар овчар
I-и селянин богомил
II селянин богомил
III селянин богомил
Един старец
I селянин
II селянин
III селянин
Ловчийската царска прислуга, селяни и войници

Зелена поляна в планина. Един балван там. Наоколо високи букове. Отляво се вижда врата на селска кръчма. В кръгозора планински върхове, увенчани със снегове.

Влазят отдясно, из буковата гора, Дорослава с черно расо, една млада адгмитка, пак в такова облекло, и един млад адамит, също в расо и със скуфа на глава. Заник слънце.

ЯВЛЕНИЕ 1

Дорослава, адамитът и адамитката

Адамитът. Стигнахме. (Сочи към дъното.) Зад тая гора е Добрев дол и там е Дълбоката дупка. Там ще намерим нашите.

Дорослава (гледа наоколо). Как е тука хубаво... Планини, гори... Ох, тука си отдъхнах свободно.

Адамитът. Тука вече няма мъж, Дорославо, няма тъмен манастирски затвор, няма вериги, няма закон, няма цар. Наш цар е бог и ние сме негови деца, за да живеем в любов и радост, както ангелите му.

Дорослава. Ще фърлим и тия черни дрехи?...

Адамитът. Бог, като създаде Адама и Ева, не им даде дрехи, за да покрият телата си. Праведните на оня свят нямат дрехи, божиите избраници на тоя свят също трябва да фърлят покривката на лицемерието и лъжата. Жената бог създаде красна, за да се гордее с творението си, като го гледа от небесата.

Адамитката (сочи наляво). Това село какво е?

Адамитът. Наше, сиреч божие... Но да слезем в долът. (Чува се далеко пеене на духовна песен.) Чувате ли песните на божиите избраници?

Дорослава. Ох, тука няма мъж, няма килия, няма робство. Да бъде благословен господ бог наш!

Тръгват към дъното наляво и изчезват в гората. Пауза. Отляво се подава Кирил Босота, последван от тълпа селяни и селянки. Тълпата постепенно расте и изпълня полянката.

ЯВЛЕНИЕ 2

Кирил Босота и народът

Една жена (*приближава Кирила*). Отче свети, имам остри болки в корема. Дай ми лек.

Кирил. Жено, изпий това и вярвай в бога. (*Дава ѝ стъкленица с някаква водност. Жената му цалува ръка и го зима.*)

Една стара жена (*държи дете на ръце*). Отче, все плаче... виж го, болно е.

Кирил. Това дете не е накърмено.

Старата жена. Кой да го накърми?

Кирил. Майка му умря ли?

Старата жена. Не умря, а отиде вчера с адамовците в планината.

Кирил. Спасена е... Тя върши волята божия. Донес детето в къщи... (*Гледа тълпата.*) Братя, събрахте ли се?

Един селянин. Отче свети, качи се на камъка. (*Посочва му балвана. Кирил се покачва на него.*)

Един глас. Той виждал бога.

Други гласове. Слушайте! Слушайте!

Тълпата с благоговение се натрупва пред Кирила, мъжете свалят шапки.

Кирил Босота (*гледа с вдъхновен поглед небето, после с висок и провлечен глас, който става се по-енергически*). И речено е, братя, че грехът ще залее като море земята и царството на Сатанаила ще се простре от единия край на света до другият. Но ще останат чистите и светите, за да молят праведнаго бога, и само те ще получат живот вечен. Истина ви казвам: ние сме праведните овци и другите са вълците и чада на сатаната. И всеки, който отива из пътищата на заблудението, в погибел отива. Не слушайте нечестивите учители: няма ни цар, ни власт, ни отрок. Бог ни е създал равни. Не се повинувайте на царските закони, защото те са измислени от дявола; не

работете на болярите — чрез вашия труд те могат да се излягат в леност и да носят свилени дрехи и бисери.

Гласове. Право! Право!

Кирил. И грях велик прави оня, който отива войник на царя, и убийство прави оня, който убива други по заповед на царя. Децата на истината нямат неприятели и всички люде са братя: и грък, и евреин, и турчин, и татарин, и куманец. Не отивайте против тях, защото ние сме братя и бог от небето гледа. Вашите врагове са болярите, мали и велики, защото живеят от кървавия пот на господните синове.

Гласове. Во истина.

Други гласове. Тъй е! Тъй е!

Кирил. И когато лъжеучителите дойдат и ви кажат: „Иконите са честни, кланяйте им се!“ — презрете ги: иконите са идолопоклонски творения; и когато ви кажат: „Кръстът е свят! Кланяйте му се!“ — отвърнете очите си, защото кръстът е нечестив и прокълнете го като живо свидетелство на безумието. Гнусете се, братя, от брака. Бог е против това гнусно нещо. Жената е пратена от бога не да бъде робиня на един мъж, а да прославя небесната мъдрост с душата си и тялото си, което е красно, и да живее във всеобща любов. Всеки мъж може да бъде неин съпруг, както всеки човек е неин брат, и който рече: „Тая жена е на мене само“, богохулствува; и която рече: „Този мъж е мой мъж!“ — загинала е навеки в ада. Но вие...

Един глас. Царската челяд! (Кирил избягва отляво. Селяните са безпокойни.)

Отдясно се чува смесен шум от човешки гласове; коне туптят или цвият, ловчийски псета лаят, оръжия дрънчат. После на поляната нахълтва една шумна тълпа — ловчийската прислуга на царя: крагуяри със соколи на рамена, песяци, водящи хрътки, отроци, слуги, войници. Те шумят весело, едни навлазят в кръчмата, други застягат и закачат булките, които бягат с виковете. Влазя местният болярин с бич в ръката си. Селяните се трупат смутени настрана.

ЯВЛЕНИЕ 3

Горните и боляринът

Боляринът (*сърдит*). Псета! Вие пак сте се събрали да слушате дяволско учение! Скоро донасяйте тука всичко, каквото трябва за царските хора! (*Селяните се изгубват. Боляринът влиза в кръчмата.*)

Отляво влиза Георги и двама кумани.

ЯВЛЕНИЕ 4

Георги, куманите, после кръчмарят, после селяните.

Георги *(като се извързва назад и вика някому).* Разведи конете, вържи ги, па ела тука. *(Отива пред вратата на кръчмата.)* Кръчмарю! Ей, кръчмарю! *(Гледа вътре.)* Тука много хора... *(Удря със сабята по вратата.)* Ей, кръчмарю!

Кръчмарят *(отвътре).* Какво заповядаш, болярино?

Георги. Минуваха ли днес две жени и един мъж в калугерски раса?

Кръчмарят. Аз бях в двора и не видях. Видях само, че мина колесница с две болярки забулени. Пазеха ги четири конни войници.

Георги *(навъсен).* Като не си видял, повече не ми дрънкай. *(Ходи замислен.)* Изпуснахме им пак дирята... Планина голяма... Искам да я намеря с онез, и страх ме е да я намеря... Пред очите ми червени облаци... *(Сяда на зида. Селяни идат отляво, носейки кокошки, вързани за краката, кошници с яйца, делви с масло, пити хляб, менци с вино и влазят в кръчмата; други селяни влазят отдясно с торби ечемик, с вързопи сено, и излазят отляво.)*

Един селянин *(на друг селянин, ниско).* Ох, ограбиха ни... Кучета им яли главите и тям, и на господаря им! *(Отминуват. Малкият болярин излазя из кръчмата.)*

ЯВЛЕНИЕ 5

Георги, боляринът и куманите

Боляринът (*към Георгия*). За царския лов ли, болярино?

Георги (*неохотно*). Не.

Боляринът. На поклонение в някой манастир тогава? Минуват наляво пак селяни с провизии.

Георги. Не. (*Става.*)

Боляринът. Виж ги тия селяци. Слушаха одеде еретическия проповедник Босота. Всичките са прифанати от богомилство. Вярвай, че тая заран никой не дойде в черква при гласа на клепалото... Очаквах Босота. Не знам защо царят не ги изстреби тия еретици-учители. Един хубав ден хората му, като дойдат тука, ще останат ненахранени, конете им неназобани. По-рано минала оттука колесница с две болярки. Помисли си: отказали да дадат зоб на конете даже с пари! (*Влазят пак селяни с провизия и я внасят в кръчмата.*) Виж ги: имали да нахранят цяла войска, а вчера ми викаха: „Господарю, голи сме!“ Защо не влезете в кръчмата да прием по едно вино?

Георги. Благодаря, болярино. Аз ще си тръгна.

Боляринът. Както обичаш. (*На селяните.*) По-скоро, и всичко носете! (*Спуска се към един селянин, който носи пита хляб.*) Антихристо, тоя чер, корав хляб и псета го не ядат! (*Заплашва го с бича си.*)

II селянин. Ние го ядем, болярино.

III селянин (*плачевно*). Болярино, запази ни. Един соколник улови жена ми и я закача.

Боляринът (*ухилен*). Види се, защото е хубавка... Няма нищо... Какво има, че един юнак погалил булката? (*Излазя.*)

Пада вечерен здрач. От дъното, между буквите, се подава един старец овчарин и иде насам.

ЯВЛЕНИЕ 6

Горните и овчарят

Георги (на куманите). Стегнете конете! (Куманите се изгубват надясно. Съглежда овчаря. На себе си.) Да попитам и тогава. (Отива към овчаря.)

Овчарят. Добра ти среща... На лов ли? На лов ли, болярино?

Георги. Дядо, не среща ли някъде две жени в раса и един мъж в расо?

Овчарят. Не срещях такива, синко, днес. Но вчера видях много такива мъже и жени, в раса. Сбираха се на Добрев дол, убил ги господ. (Прекръстя се.) Закони не знаят, вярата им друга... дяволска вяра, поганци.

Георги. Де е този Добрев дол?

Овчарят (сочи към дъното). Ей тука е, като се смъкнеш долу... Има там река, а до реката пещера, дето я казват Дълбоката дупка.

Георги. Дядо, покажи ми пътеката.

Овчарят. Че защо ти е да гледаш срамотиите им, да се огрешаваш? (Плюе. Куманите влизат.)

Един куманец. Конете са готови.

Георги (на стареца). Една жълтица, дядо. (Подава му монета.)

Овчарят. Остави се, защо ти трябва? Вие не сте от тях. (Тръгва да си отива.)

Георги. Заведи ме, дядо! Аз съм царски човек и жена ми е избягала. Отивам да си я прибера.

Овчарят. Ух! Ух! Хайде тогава. Нали е да спасим една християнска душа. Който вълк ми грабне овцата, аз тичам да я отърва. (Тръгват и двамата към дъното, сподирени от куманите.)

Овчарят (спира се до буквете и сочи нататък). Ето там пътеката се спуща из гората. Нея дръжте. Там долу на полянката поразниците играят самодивското си хоро и бесуват... А там оная пещера е Дълбоката дупка. Там се прибират ноце, защото тая планина е пълна с гад.

Георги (*взира се*). А где ги онез?

Овчарят. Някъде се молят — защото тия антихристи и те се молят на някакъв господ... Ако дебнеш тука, ще ги видиш. Ех, прощавай. (*Тръгва, па се извръща*). Ах, ето ги, излязоха из гората и се фанаха на хоро... (*Чува се далечна хорова песен.*) Голи! (*Кръсти се, тръгва, па се извръща пак.*) Ха, опитвайте се, че тия врагове имат и оръжие у тях. Сбогом. (*Излазя отдясно. Георги и куманите потъват в гората, в дъното. Хоровата песен продължава. Влазят отдясно един старец, селянин с трима още селяни богомили и идат насам, приказвайки.*)

ЯВЛЕНИЕ 7

Старецът и тримата богомили

I богомил (*към стареца*). Хей, дядо Бранко, ти ще идеш ли да се биеш с турците, като викаш да идем на война?

II богомил. Какви са тия турци?

Старецът. Агарянци, синко, врагове божии.

III богомил. Че защо ще се бием с тях?

Старецът. Казах: врагове божи, безверници. Всичко плякосват, християнския свят не жалеят. Ако дойдат при нас, на огън ще станат и църкви, и къщи, и палати.

III богомил. И къщи, и църкви, и палати са на болярите, нека те идат да ги прогонят.

II богомил. Тъй, нека болярите се разправят с тях. Ние какво губим?

Старецът (*сърдит*). Ти от Кирила ли идеш? Тоя проклет еретик не ви учи на добро. Той ви дава лекове за тялото, а отрова за душите.

II богомил. Не се сърди, старче, той има право.

Старецът. И ти си богомил?

II богомил (*направо*). Че какво?

Старецът. Вие нямате отечество, както нямате и вяра. От вас българското царство ще пропадне.

II богомил. Като пропадне, друго царство ще бъде.

Старецът (*гневно*). Агарянско?

II богомил. Макар.

III богомил. Че какво ни е нам за царството? Ние сме сиромаси хора. Царят сам не го е еня. Виж, той се люби с еврейката и пирува, тук народа тегли, а в Долна земя гори огън.

I богомил. Който и да стане господар, ще му се кланяме и работим, както се кланяме и работим на сегашните си господари. Нема тегло от свой е по-леко тегло?

Старецът (*гневно*). Вие сте богомили, еретици! (*Излазя бързо отляво. Тримата богомили му се смеят и в лаят в кръчмата.*)

Георги и куманите се показват пак из гората и гледат към дола.

ЯВЛЕНИЕ 8

Георги и куманите

Георги (*гледа към дола внимателно. Извъръща се*). Играят на месечина голи! (*В ужас.*) Ах, и Дорослава играе!

I куманец. Тъй, и жена ти е там, болярино!

Георги (*изважда меча си и иска да се втурне в гората. Куманите го задържат*).

I куманец. Опасно е, болярино, там има въоръжени хора!

II куманец. Чувате ли? Пеят, като играят. Въртят се като самодиви. (*Небето притъмнява. Чува се глуха гърмотевица.*)

I куманец. Гърми, ще има дъжд.

II куманец. Ей ги бягат към пещерата. Ще нощуват в пещерата.

Георги (*в безумна ярост*). Ах, тия бесове проклети, погубиха я! Да бягаме, да бягаме оттук! Ще умра... На конете! (*Бързо иде насам.*)

II куманец. Невъзможно да пътуваме в тоя мрак, болярино. И дъжд ще вали. Да преспим в селото. (*Отдясно изтупуркват коне.*) Кастрофилакт Евстратий иде! (*Влазя Евстратий заморен, последван от двама войника. Пак гърмотевица.*)

ЯВЛЕНИЕ 9

Горните, Евстратий и войниците

Георги (*приказва нещо с куманците. И тримата кумани бързо влизат в гората*).

Евстратий. Да дадем малко почивка на конете. (*Отива към кръчмата. Съглежда Георгия.*) Протоспатарие, чуваш ли гърмотевицата? Бих желал да ме тресне.

Георги (*гледа го ням и прехласнат*).

Евстратий. Сара я грабнаха тая вечер!

Георги (*гледа го втренчено, но безучастно*).

Евстратий. Грабнаха я разбойници, протоспатарие! Главата ми ще фръкне от рамената. Искам зверове да ме срещнат и да ме разкъсат. Как ще изляза пред очите на царя? Отивам да му обадя!

Георги (*сочи назад*). Тя е в пещерата.

Евстратий (*стреснато*). Коя?

Георги. Дорослава.

Евстратий. Поврага Дорослава... Аз ти говоря за Сара!

Георги (*плах*). Тя ще ноцува там... (*Сочи към дъното.*)

Евстратий (*на войниците*). Да се качваме! (*Излазя отдясно с войниците.*)

Явление 10

Георги, по-после II куманец

Георги (*гледа назад*). Свети! (*В дъното небето се осветлява от невидим пожар. Георги се затичва към дъното и гледа*).

Влазя из гората II куманец запъхтян.

II куманец. Болярино, изпълнихме заповедта ти. Натрупахме сухи върхари и дървета пред входа на пещерата и ги запалихме. Ето огъня. Всичките ще изгорят вътре. Другарите ми с голи мечове пазят пред пещерата, за да не избяга никой.

Небето още повече светва от пожара.

Георги. А Дорослава?

II куманец. И тя... Болярино, що тъй страшно гледаш? Георги (*гледа уплашен към гората в дъното*). Дорослава! (*Сочи натам.*)

Куманецът (*очуден се озърта*). Няма я, болярино. Тя е сега в пещерата... И гората пламна.

Георги (*гледа с безумен поглед към гората в дъното*). Дорослава иде! Да бягаме!

II куманец. Болярино, тя изгоря... Няма тука никой.

Георги (*сочи към дъното*). Ето Дорослава.

II куманец. Болярино, ти полудя?

Георги. Ето, гони ме! (*В ужас бяга вдясно.*)

II куманец (*гони го да го фане*). Болярино! (*Изчезва подир него.*)

Пожарната светлина се усилва. Гърмотевица треци по небето.

ЯВЛЕНИЕ 11

Ловчийската прислуга изляз пак из кръчмата шумно.

Един крагуяр. Хайде, момчета, на път, че царят ще ни е преварил. Още малко, горският дворец е наблизно.

Един песяк. Хайде!

Друг песяк. Ядохме и пихме като владици за царско здраве.

Друг крагуяр. И си откраднахме по една целувка. *(Всички тръгват надясно и запяват.)*

*Излез, моме, малка моме,
гости идат крагуяри,
крагуяри, господари.
Поклони се, посрещни ги.
На рамо им сокол стои.
Сокол дума и говори...*

Песента постепенно отслабва и се изгубва в гората отдясно.

Завеса

ДЕЙСТВИЕ ТРЕТО

Александър
Сара
Василиса
Раксин
Евстратий
10 боляри ловци
Началникът на стражата
Прислужници
5 куманки
5 моми селянки
5 селски момци

Ноц. Трем в горския дворец. Запалени светилници по стените, които са окичени с ловчийски оръжия и рогове, еленови рога, мечешки и други зверски кожи. Врати отляво и дясно. Над последната един прозорец с решетка, затворен. Сегиз-тогиз треци гърмотевица и светкавици озаряват кръгозора в дъното. Сред трема дългнеста трапеза, претрупана с горски цветя по нея. Около нея, на столове насядали, пируват десет души боляри в ловчийски дрехи. Слуги шътат наоколо. На трапезата е шумно. Отвън се чува свирня от кавал и дайрета. След малко млъкват.

ЯВЛЕНИЕ 1

Болярите

I болярин (*става и зима чашата*). Другари, пихме за царя; няма ли да пием за царицата?

IV болярин. За коя царица? За днешната или за утрешната?

VI болярин. За оная, дето е хубава като ясното слънце. (*Дига чашата.*) Да живеј Сара!

Всички (*дигат чашите*). Да живеј! (*Пият.*)

VII болярин. Красна е, красна е... Само една грозота има.

VIII болярин. Каква?

VII болярин. Дето е от еврейски род.

V болярин. Еј, примикюре, не знаеш ли какво казва песента? — „Дълбока вода брод няма, хубава мома род няма.“

IV болярин. Право, право...

VII болярин. Жално е едно: Александър е стар за една такава млада мома...

V болярин. Стар... На петдесет и осем години?! Сръбският крал Милутин се ожени четвърти път на седемдесет и пет години за една десетгодишна гръцка княгиня. Цар няма възраст...

I болярин. Царят тая вечер не ни придружи: вечеря у себе си.

II болярин. Бил малко уморен; но след вечеря ще дојде за игрите. (*Навън блясва светкавица, па загърмява.*)

IX болярин. Дружина, хапнахме и пийнахме хубаво. Няма ли да попеем?

VI болярин. Да пеем, да пеем! Няколко гласа. Коя?

I болярин. Цар Калояновата.

VI болярин. Хайде! (*Запяват всички.*)

Орел ли, мамо, над гори фърка?

Облак ли черен гърми в небето?

Не орел, синко, нито е облак:

цар Калоян е, на бой отива.

IV болярин. Да живее царят! *(Пие.)*

Всички. Да живее! *(Пият и пак запяват.)*

*Звезди брой нямат, войски чет нямат;
конете цвилят, сабите лъскат,
олеле, мале, бой се зафана,
премре жило се ясното слънце,
затресла се е земя и небо...*

Изгърмява пак навън и блясва светкавица.

X болярин. По-весела, по-весела някоя... Тая мирише на кръв.

II болярин. Навън ще вали. *(Влазя началникът на стражата.)*

ЯВЛЕНИЕ 2

Горните и началникът на стражата, после Раксин

Началникът на стражата. Навън тропаха бежанци от Долна земя! Искат да ги пуснем.

I болярин. Какви са тия бежанци?

Началникът на стражата. Избягали от турците през Стара планина. Гладни и голи сиромаси, мъже, жени. Искат подслон от дъжда и да ги нахраним.

IX болярин. По дяволите да вървят! *(На слугите.)* Донесете вино.

II болярин. Не бива, не бива; нощно време се не отваря никому.

IV болярин. Ще се разплачат тука, ще се разкиснат... А ние сме дошли да се веселим. У нас няма турци.

I болярин. Голият народ е навикнал да се оплаква и да има, и да няма защо.

IV болярин. Там против турци — тука против боляри. Какво да му чиним? Затова е народ — да търпи. Не могат всички да се раждат боляри.

В дъното свети от пожар.

VI болярин. Александър думаше по едно време да иде на война против тия разбойници... Но заряза... И защо? Нашата черга е далеч от огъня.

II болярин *(дига чашата)*. Наздраве, другари! Все така да бъдем весели! Да живее Александър!

Всички. Да живее! *(Пият.)*

I болярин *(на началника на стражата)*, Какъв е тоя пожар?

Началникът на стражата. Един кумански конник току сега дойде и ми обади, че пожара запалил протоспатарий Георги.

I болярин. Как?

Началникът на стражата. Протоспатарият изгорил в пещерата живи адамитите, дете била и жена му. Жена му изгоряла и той полудял. Запалила се и гората. (*Излазя.*)

I болярин. Нека горят! Поврага! Пък аз горя от нова жажда. Наздраве! (*Пие.*)

Всички. Наздраве! (*Пият.*)

I болярин (*към III болярин*). Епикерние, дивний песнопоецо, изпей ни Сарината песен!

Няколко боляри. Слушайте, слушайте!

III болярин (*запява*).

*Де се е чуло, мале, видяло,
цар да залиби мома еврейка?
Саро ле, Саро, божур в градина,
Саро ле, Саро, ясна зорнице!*

IV болярин. Да живее Сара! Всички. Да живее!

III болярин (*пее*).

*Седнала Сара на трем високи,
тихом си ниже ситни бисери,
песен си пее и си говори:
— Цар ме залиби, цар ме милува,
бяла царица аз ще да стана,
бяла царица, светла кралица.
Саро ле, Саро, божур в градина,
Саро ле, Саро, ясна зорнице.*

Всички. На здраве! (*Пият. Кръгозорът свети повече.*)

VI болярин. Там свети.

X болярин (*гледа*). Пожар. Запалила се и гората, но това е далеко.

VI болярин (*весело*). По-далеко, по-далеко от нашата черга.

Влазя Раксин отляво. Всичките му се покланят.

ЯВЛЕНИЕ 3

Горните и Раксин

Раксин. Добра ви веселба, боляри. Навън има бежанци. Не сте ги пуснали?

VI болярин. Тия хора са навикнали, велики логотете.

Раксин (*сочи в дъното*). Там има някакъв пожар?

I болярин. Да пожар, но той е далеко.

Раксин (*мрачно*). Аз мисля, че тоя пожар е много по-близо, отколкото вие мислите. (*Влазя Александър отдясно. Раксин и останалите боляри му се покланят.*)

ЯВЛЕНИЕ 4

Горните и Александър

Александър (*към Раксина*). Добре дошел, Раксине. Драго ми е, че те виждам тука.

Раксин (*покланя се*). Твоето желание за мене е заповед, господарю!

Александър. И аз съм уверен, че няма да се отегчиш в нашата дружина, защото ние, старите, и под снега на годините пак усещаме, че тече в жилите ни младежка кръв... (*Виночерпците разнасят вино, Александър зима чашата.*) Наздраве, другари!

Всички. Да живее царят! (*Пият.*)

Александър (*като гледа недопитата си чаша с благоразположен вид*). Това преславско винце е чудесно: то влива в душата веселие и песни. Няма никога да простя на цар Крума, дето бе заповядал да изкоренят лозята. Тогава царството трябва да е било много тъжно и хората зли.

VI болярин (*усмихнат*). Царю, но той после призна грешката си: той пиеше вино с болярите си из Никифоровия череп.

Александър (*усмихнат*). Добре се сети, Панчо. Това показва, че Крум е бил умен господар, щом е знаел да поправя грешките си. Да последваме хубавия му пример... (*Пие.*)

Раксин. Добре е да го последваме и в другото, господарю! Той разтрепера цариградските стени.

Александър. Раксине, не искам вече бръчки по челото ти. Пий и весели се! Чашата ти е пълна.

Раксин. Аз не пия, господарю.

Александър. Който не обича добрите вина и хубавите жени, хули бога.

Раксин. Пия за здравето на Иван Александра! (*Изпива си чашата.*)

Александър. Тъй, тъй те обичам. Който е при вълците, трябва да вие като тях.

Раксин. Царю, заповядай да пуснат бежанците и да ги нахранят!
Александър *(на слугите)*. Изпълнете желанието на моя драг приятел.

Раксин. Царю, народът желае война с турците.

Александър. Далечно са от нас тия разбойници, Раксине, и не ми е до война сега... При това тия агарянци повече са опасни за Кантакузена: неговите земи най-много страдат. Нека той си троши главата с тях! Няма аз да вадя за него кестените из жаравата... Но сега ние се веселим...

Раксин. Но богомилите са близко. Казвам ти, господарю, очисти от плевели господния виноград! Нека е тежка десницата ти въз тях. Тия червеи подриват вярата, прояждат царството.

Александър *(мисли малко намръщен)*. Моите славни предшественици оставиха злото да порасне, да заглъхне нивата от бурени. Сега аз трябва да го чистя! Да подигам гонения, да въоръжавам умразите против мене! Това не искам. Но тия грижи настрана. Викайте играчите. *(Сяда. По знака му и болярите сядат. Раксин сяда до него. Влазят отляво пет пременени селски момци и пет напети селянки, навтъкани с цветя, и се покланят до земя Александру.)*

ЯВЛЕНИЕ 5

Горните и играчите, после телохранител

Александър *(на селянките)*. Да живеете, хубавици мои! Какви красни моми ражда нашата хубава земя, както ражда и дивни юнаци.

Музиката отдясно, невидима, засвирва скоклива ръченица. Селяните и селянките заиграват леко и кръшно, развявайки кърпи. Прозорецът отдясно се отваря тихо и там се показва Василиса и една забулена млада жена и гледат играта. Александър клима весело на забулената жена. Няколко време играющите се въртят вихрено и играта им става по-разпалена. Двама боляри стават и зимат участие в ръченицата. Останалите пляскат с ръце в такт на музиката. Александър гледа засмяно играющите, на най-послед им махва. Те спират, също и музиката.

Александър. Да сте живи! *(Селяните и селянките му се покланят и се нареждат отдясно и ляво. Виночерпците поднасят вино Александру в златна чаша, а на болярите — в сребърни.)*

Болярите. Да живее царят!

Александър. Здравейте и вие, другари! *(Пият.)*

През всичкото това време Раксин стои строг и мълчалив. Отдясно влиза един телохранител.

Телохранителят *(покланя се)*. Велики господарю! Кастрофилакт Евстратий е дошел от Търново.

Раксин *(трепва безпокойно)*. Свършено е!...

Александър *(очуден)*. По това време? Да влезе. *(Телохранителят излиза. Александър към Раксина.)* Какво ще се е случило в Търново?

Раксин. Вероятно пожарът го приближава...

Влиза из гората II куманец запъхтян.

ЯВЛЕНИЕ 6

Горните и Евстратий

Александър. Какво има, катастрофилakte?

Евстратий. Голямо нещастие, господарю: госпожа Сара я грабнаха тая нощ...

Общо смущение. Ракиновото лице светва.

Александър (*смаян*). Сара?

Евстратий. Да, разбойници нападнаха Ароновата къща, убиха двамата войника на портата, разтършуваха къщата и отвлякоха Сара в планината.

Александър. Ти сънуваш ли?...

Евстратий. Велики господарю! За жалост, това е самата истина. Аз изпратих силна конна потеря по разбойниците, за да отнемат госпожа Сара от ръцете им, а сам побързах да ти обадя за нещастieto. Прощавай, господарю! Никой не се надяваше за подобна смелост. Убили и един евреин.

Александър (*сепнато*). Кой?

Евстратий. Някой съсед, който проникнал в двора.

Александър (*безпокоен*). А Арон и жена му?...

Евстратий. Намерихме ги с вързани уста и полумъртви от страх. Ни една дума не можаха да кажат. Оставих ги тъй. Сара отвлекли в планината.

Александър (*гледа го вторачено и спокоен*). Катастрофилakte, вечеря ли добре?

Евстратий (*смаян*). Царю, аз не пия!

Александър. Вечеря ли?

Евстратий. Не съм. При такава случка как можах...

Александър. Иди долу да се нахраниш, па си почини добре, а утре ще ни придружиш на лова.

Евстратий (*коленичи*). Ако разбирам добре, под твоите шеговити думи се крие ужасен царски гняв. Прости, господарю, че не можах да предвидя, за да запазя госпожа Сара!

Александър (*дига го и го тупа по рамото усмихнат благодушно*). Не се плаши, любезни катастрофилакте! Ти си верен служител и аз ти благодаря. (*На слугите.*) Вино!

Раксин (*на себе си*). Александър показва невероятно самообладание.

Евстратий. Царю, ти ми даваш пример на велика душевна твърдост. Аз не знам... Аз не мога да повярвам. Ти ме питаше дали сънувам... Да, чини ми се, че сънувам. (*Слугите поднасят вино и поднасят всекиму.*)

Александър (*дига чашата си*). Да пием за драгоценното здраве на Сара! (*Пие.*)

Раксин (*дига чашата си*). Аз дигам радостна здравица за царя и за царството. (*Пие.*)

Другите боляри държат чашиите втрещени. На Евстратий се разтреперва ръката и чашата се изсипва.

Александър. Защо не пиете? Успокойте се: бог закрили Сара. (*Вика към прозореца отдясно.*) Драга моя гълъбице, отбули се!

Всички очудено устремяват очи към прозореца. Там сега Сара, сияюща от красота, гледа усмихнато.

Александър. Бог закрили Сара, боляри!

Раздават се ликующи викове: „Да живее Сара!“ „Да живее царят!“ „Бог е велик!“ „Да е честито!“

Александър. Благодаря ви, боляри, за радостта! (*Болярите пият. Раксин остая вкаменен.*)

Александър, Нека влязат куманките!

Влазят пет млади и хубави куманки в яркоцветни шалвари, в сърмени зелени елеци с широко пуснати отзад коси. Музиката засвирва куманска игра. Куманките се завъртяват вихрено, тресат си снагите в сладострастни положения. Играта трае няколко време при общо мълчаливо възхищение. Само Раксин стои вкаменен, вперил очи в Сара. Слугите пак поднасят вино. Всички вземат чаши, освен Раксин.

Александър. Раксине, пий! (Зима и сам му поднася чаша.)

Раксин (зема чашата и я фърля на земята). Аз не ща да пия!...

Музиката и играта престаят.

Александър (очуден). Какво значи това?

Раксин (гледа захласнат към Сара).

Александър (гневно). Ти полудя, защото виждаш Сара спасена?

Раксин. Не виждам Сара, Александре, а виждам нещастieto на царството! Виждам, че бог в гнева си ни оставя. (Гърмотевица.)

Александър. Раксине, запретявам ти!

Раксин. Не, ще говоря! Тежко е на моята стара душа. Черен гледам утрешния ден... Чуваш ли бурята, дете гърми навън?... Иде друга буря, която свирните и шумният пир в тоя дворец не оставят да се чуе... Там има пожар — по-страшни пожари стават в Долня земя. Тук куманки се кълчат, там нашите жени, сестри и дъщери се безчестят и робят; тука смехове, там плачове ; тука миризми от цветя и от вино, там задушливият дим от пожарите, вони от труповете. Трябва да ратуваме — ние пируваме...

Александър. Раксине!

Раксин. Отслабна твоята ръка, царю! Изнеженост и иезгрижие измекушавиха твоето мъжко тяло; забрави ти народа си, който те повика да го браниш. Не старост, а виното и жените убиха силите на някогашния Александър. Не се въси, а слушай, Александре, откровеното слово на един стар твой служител! Аз не бих заслужавал уважението ти, ако ласкаех твоите слабости, делейки с тебе чашите и безумствата на веселото пиршество. Разгони тия разпуснати хора и поведи юнаците, които с меч и копие искат да вървят срещу неверниците! Отърси от себе си сластолюбивите слабости, пропъди тая еврейка и мисли за България!

Александър (гневно). Раксине, излез! (Раксин излиза бързо.)

V болярин. Той е луд!

Александър (*усмихва се*). Той вижда бури и ужаси, аз виждам слънце. (*Погледва Сара, па дава знак надясно. Музиката гръмка и куманките пак заиграват вихрено. Кръгозорът цял свети от пожар.*)

Завеса

ДЕЙСТВИЕ ЧЕТВЪРТО

Александър
Раксин
Теодора
Сара
Красимира
Василиса
Стана
Мара
Драган
Рад Лупу
Двама евреи-джелати

Част от градината на Царевец. Моравка. Явори и брястове засенят я отляво. Шубръки отдясно. Едно мраморно кладенче шурти. Две градински пейки отсам до шубръките. В дъното, между тях и дървесата, се вижда част от стената на Царевец, до която се долея моравката. На стената, която от тая страна е висока около половин метър, се виждат няколко от зъбците ѝ и издълбани стъпъла между тях за бранителите. Една кула с машикули се ползатулва зад дърветата отляво. Зад стената се види, както и във второто действие — Трапезица.

Отдясно влизат Теодора и Красимира и идат бавно насам.

ЯВЛЕНИЕ 1

Теодора и Красимира

Красимира (*като се озърта*). По-полека, царице, не трябва никой да ни чуе, нито да ни види, че приказваме заедно.

Теодора (*тъжно*). Ох, виждам, че бог ме е напуснал. Хубавият ни план, така чудесно скроен от тебе, не сполучи. (*Сяда на пейката.*)

Василиса си подава главата зад шубръките я слуша.

Красимира. Не бог, а проклетата случайност, царице. Мислехме ли ние, че тая нощ Сара ще отсъства от бащината си къща, когато винаги нощуваше там при Александровото излазяне из Търново? Можеше ли да се съмнява и Рад Лупу, че Сара не е тая, когато пазеха на вратнята войници, и че изважда из тъмнината вместо Сара женената ѝ сестра Ревека, дошла случайно или нарочно да спи там, и която тъй много прилича на сестра си и по снага, и по глас?

Теодора. Да, само по съмване клетият момък видял заблуждението си и пуснал назад пленницата. Напразно само отидоха жертва бедните двама войници и евреинът. Боже, и аз съм виновна в това!

Красимира. Хитрият Александър е предчувствувал този път опасността за еврейката си и наредил в закрыта колесница, заедно с Василиса, да я откарат тайно в горския дворец. (*Сърдито.*) Да, той ни изигра, но ние не сме победени, царице. Поне аз не се считам победена.

Теодора. Няма ли да паднат подозренията му върху нас?

Красимира. Ние сме потулени от тях. Той сега знае от Ревека, че Рад Лупу е грабителят. А Рад Лупу сега е далеко. Шест дена оттогава.

Теодора. Слава богу, че той поне е спасен.

Красимира (*живо*). Ще се борим пак, царице, ако не за друго, то поне да си отмъстим.

Теодора. Ах, недей вече!... При това Сара сега още по-добре я пазят.

Красимира. Не, с Александра ще се борим. (*Озърта се предпазливо.*) Слушай: Александровото решение да се ожени за Сара е възбудило негодувание между болярите. Те са възмутени много от новината, че Сариния син ще бъде престолонаследник. Царят не може да влезе в брак с тая еврейка, докато не се съгласи великият болярски съвет. А Раксин е надумал великите боляри да не отстъпват. Александър по-лесно ще падне, отколкото да съкруши волята на великите боляри. И аз работя тайно между тях. Само няколко от тях се колебаят още. Но и тях ще привлечем. Александър ще падне... Искам да отмъстя! Искам да отмъстя на Александра, чуваш ли, Теодоро? Аз изпих чашата на огорченията до дъното и сега жадувам да вкуся от сладкия нектар на отмъщението, да видя Александра унижен, прогонен, нещастен скитник или пък да видя главата му, че пада под меча на убиеца!...

Теодора (*простира ръката си към лицето ѝ уплашено*). Мълчи!

Красимира. Ти трябва да слушаш, царице, ти си свързана с мене чрез умразата и затова и ти си в заговора, без да щеш. Той те не жали, не го жали! Ти сто пъти повече си оскърбена от мене. Той ти уби сърцето и гордостта, той ще ти наложи вместо тая златна корона черната монахинска забрадка и от тоя светлив палат ще те прати в една тъмна килия. Твоите синове той ги прогони във Видин по искането на Сара. Не твоят Иван Асен, а синът на еврейката престол ще наследи... Мрази го, той е твой пъклен враг: бъди мъжествена. Под краката Александрови гроб се копае. И ние ще възтържествуваме, Теодоро! И като бъде смазан Александър, ще бъде смазана и еврейката. О, каква сладост за мене!

Теодора (*гледа я поразена*). Ти си страшна!

Красимира. Да, аз съм зла, зла, зла! Бъди и ти зла към злия. Аз лицемерех и се показвах доволна от съдбата си. Подир, като ме заряза, аз лицемерно приятелствувах със Сара и ѝ се усмихвах; усмихвам се и на Александра — чувеш ли? — когато в душата ми клокочи пъкълът, само за да бъда в палата, за да ги приспивам. Да си отмъстим! За тая цел аз няма да пожаля нищо, аз ще презра всички прекеждия. За да спечеля и другите силни боляри, аз ще ги омагьосвам с усмивките си, ако е нужно, ще ги купя с цалувките си, ще им дам тялото си!

Теодора (*смаяна*). Красимиро!

Красимира. Но помогни ми и ти, царице. Не се покорявай, не отстъпвай малодушно, не отивай доброволно в манастира. Нека Александър направи грубо насилие над тебе и със стражари да те изпъди като една слугиня оттука. Народът те обича, болярите те почитат, нека твоите страдания уголемят негодуванието им. Не е доста да бъдеш жертва, стани мъченица за българския престол, който Александър заплашва да опозори с тая нищожна еврейка.

Теодора. Ох, вече правя това, аз те послушах... Аз днес обявих Александру, че само във вериги може да ме изкара оттука. Нека види народът как правят с царицата му, с щерката на Иванка Басараба.

Красимира. Благодаря ти, но постоянствуйвай.

Влазя отдясно Мара.

ЯВЛЕНИЕ 2

Горните и Мара, после Стана

Мара. Господарке, грозно нещо се е случило.

Теодора (*стреснато*). Що има?

Мара. Рад Лупу го фанала потерята и го довела в двореца тая нощ.

Теодора и Красимира (*уплашени*). Ах!

Мара. Предал го някой от другарите му кумани. Царят го изпитал тая заран в кулата.

Теодора (*ниско на Красимира*). Красимиро, загинали сме!

Красимира (*ниско на Теодора*). Рад Лупу няма да изкаже.

Теодора (*плачевно*). Загинал, загинал! И по моя вина!

Влазя Стана

ЯВЛЕНИЕ 3

Горните и Стана

Стана. Царице, Рад Лупу бил осъден на смърт!

Теодора. Велики боже! Какво да сторя!

Красимира. Изказал ли е нещо?

Стана. Протокелиот Драган бил на разпита му. Рад признал пред царя и съдиите вината си. Всякак го силили да обади други някого, но той не обадил никого.

Теодора (*в ужас*). Ще умре, ще умре!

Стана. Царят обещал, че ще му подари живота и свободата, само ако изповяда, че царицата го е пратила да грабне Сара — царят подозирал царицата! Но той казал, че царицата е невинна, че тя нищо не знае.

Красимира. О, благородно сърце!

Теодора. И осъден вече!

Стана. И помисли си, най-страшната смърт: да бъде фърлен от двама еврей-джелати от тая стена в пропастта на Янтра, както наказват големите държавни престъпници.

Красимира. Ужасно.

Теодора. Не, не бива да умре! Аз сама ще призная. Той е невинен! (*Тръгва.*)

Красимира (*задържа я*). Господарко, ти се погубваш! (*На себе си.*) Трябва по-скоро да видя Сара. (*Излазя отляво.*)

Влазя Драган отдясно.

ЯВЛЕНИЕ 4

Горните (без Красимира) и Драган

Теодора. Протокелиоте, кажи на царя, че моля да ме приеме веднага.

Драган. Слушам, господарко, но ако е да молиш за Рад Лупу — безполезно е. Той е осъден безвъзвратно. Царят не се повръща от думата си. Бедният момък, колко ми е жал за младостта му! При всичките увещания, заплашвания, Рад Лупу упорствува. „Аз, каже, съм виновен, никой друг не знаеше. Готов съм да умра“. Но най-лошото е, че той говореше опасни думи, за да намали греха си! Той твърди, че е искал да се ожени за Сара! Да се ожени за годеницата на Александра! Нещастникът, да беше казал, че иска да я убие, нямаше така да разсърди царя! Вие знаете как Александър люби Сара, как страшно я ревнува! Но той му не повярва, той не повярва на такава дързост... Тъй или инак — Рад Лупу е загинал. Колко свят се трупа вече по стените и по кулите на Трапезица, за да гледа страшното зрелище.

Теодора. Виж по-скоро Александра. Измоли да ме приеме.

Драган. Царят е тука в градината. Почакай, господарко. *(Излиза отдясно.)*

Теодора. Да го спася, да го спася! А аз нека пропадна. *(Сяда пак и си затуля лицето с ръце.)*

Влизат отляво, в дъното, Сара и Красимира.

ЯВЛЕНИЕ 5

Горните (без Драгана), Сара и Красимира

Сара (*наднича над стената, па се извърща*). Как е дълбоко тука! Каква пропаст! Янтра шуми долу. И по стените на Трапезица колко свят.

Красимира. Оттука ще фърлят Рад Лупу. (*Подава ѝ едно цвете.*)

Сара (*зима цветето*). Какво хубаво цвете! (*Мирише го.*)

Красимира. Моята царица е по-хубава от най-красните цветя...

Сара (*гледа към запад*). Гледай, Красимиро, как чудесно захожда слънцето сред пурпурно светли облаци.

Красимира (*гледа Сара*). Аз се покланям само на възходящото слънце.

Стана (*низко на Теодора*). Царице, ето Сара. Не бива ли да я помолим да се застъпи пред царя за бедният Рад Лупу?

Теодора. Не ща, не искам да я видя. Аз ще моля Александра.

Стана. Позволи на мен... Да опитаме... бедният момък. (*Отива към Сара и я фаща за ръцете умолително.*) Саро, ще те моля... моли царя да подари живота на Рад Лупу. Моли го, Саро! Той не е виновният... Заклевам те в мъките, които си причинила на царицата, в сълзите, които си я накарала да пролива, и в короната, която ще мине на твоята хубава глава, смили се за нещастния момък и моли царя за него. Ти си сега най-силна и една можеш да говориш на Александровото сърце, ти можеш да го запалиш и смекчиш, той може на цял свят да откаже, тебе ще послуша. Защото те люби! Една думица, Саро, и ти си спасила Рад Лупу.

Сара (*студено*). Стано, аз нямам обичай да се бъркам в работите на царя. (*Като гледа Теодора.*) Това и не прилича на „слугиня“. (*Отдалечава се.*)

Теодора. Жестока еврейко!

Влизат Александър и Драган.

ЯВЛЕНИЕ 6

Горните, Александър и Драган

Александър (*към Теодора сухо*). Аз ти дойдох на крака. Какво имаш да ми кажеш?

Теодора (*пада на колене пред него*). Помилвай го, Александре!
(*Плаче.*)

Александър. Аз мислех, че ще ми говориш за себе си.

Теодора (*става и скопчва ръцете умилително*). Подари живота на бедния момък. Аз съм готова сега да изпълня волята ти, аз отивам с радост в манастирската килия и те освобождавам от мене си. Но Рад Лупу нека остане жив.

Александър (*сурово*). Ти ще идеш в манастира, защото аз искам това, а Рад Лупу ще иде на смърт, защото законът иска това.

Теодора. Но той не е виновният, аз съм виновната.

Александър. Ти?

Теодора. Всичко той направи по моя заповед, по моя молба. Аз му дадох и парите, за да наеме хората. Погуби мене, но прости него; видиш, той е само покорен изпълнител на моята воля. Той е почти невинен. Обещай ми, обещавай ми, Александре!

Александър (*навъсен*). Ти лъжеш! Ти набеждаваш себе си, за да го спасиш от заслуженото наказание.

Теодора. Не, аз го накарах, аз му подарих за награда моята огърлица. Виж, аз я нямам на врата си от шест дена насам.

Александър (*очуден*). А, вярно? (*Гледа я няколко време.*) Подир това ти нито една минута не можеш да останеш в палата ми. (*Към Драгана.*) Протокелиоте, разпореди да се отведе веднага с колесница нейно величество в манастира Света Богородица. Колесницата да бъде закрыта.

Теодора. Отивам, отивам. Но обещавай ми помилването на Рад Лупу.

Александър (*мисли малко*). Добре, когато ми обадят, че си в манастира, Рад Лупу ще бъде помилван.

Теодора. Дай ми твоята царска дума.

Александър. Давам ти я.

Теодора. Благодаря, великодушни Александре. Прощавай навеки.

Излази отляво, поддържана от Драгана. Мара и Стана я последват плачешком. Александър ходи замислен. Влазя Раксин

ЯВЛЕНИЕ 7

Александър и Раксин

Раксин (*развълнуван*). Царю, ти изпъди Теодора?

Александър (*натъртено*). Да.

Раксин. И ти ще погубиш Рад Лупу?

Александър (*навъсено*). Раксине, от три месеца насам ти си непоносим. Твоето прямодушие отива до дързост и твоята твърдоглавост ми става нетърпима.

Раксин. Александре, аз виждам бъдащето. Страстта към Сара е замъглила разсъдъка ти. Лоши дни готвиш за царството, грозни примери на съблазън даваш на забъркания народ. Когато вярата е разклатена от еретици, ти издигаш една еретичка на трона. Когато турците в Долня земя горят и пленят нашите села, ти сватбуваш. И когато държавата има нужда да бъде силна и съединена, за да посрещне опасностите, ти фърляш в нея семе за раздори и слабост. Пази се: ветрове сееш, бури ще жънеш.

Александър. Престани да грачиш, зловеща врано!

Раксин. Не грача, а рева, да ме чуеш... Александре, истина ли ти си дал тържествена клетва на Сара, че ако ти роди син, той ще наследи престола?

Александър. Да. И това ще стане.

Раксин. Александре, какво правиш? Ти готвиш за царството крамоли и гибел подир смъртта си. Помисли за проклятията на цял народ във вековете.

Александър. Раксине, не желая да те слушам. Сара ще бъде царица и синът ѝ мой наследник. Това е моята воля. (*Излазя сърдит отляво.*)

Раксин. Не, аз няма да допусна това безумие. Последният ми опит да го вразумя с блага реч излезе ялов. Едничка надежда ми остана волята на великия съвет. Аз ще изпреча тая воля като една скала пред него. Нека разбие в нея челото си. (*Излазя отляво.*)

Влазят Сара и Василиса отъясно.

ЯВЛЕНИЕ 8

Сара и Василиса

Сара (*като идат насам с Василиса*). Тук няма никой, казвай... (*Ниско.*) Та ти я видя, че приказва тайно с Теодора днес?

Василиса. Видях ги с очите си. Шушукаха се, шушукаха се... и на Красимира тъй й играеха очите... Озърташе се, за да не я види някой, че приказва с царицата.

Сара (*гневно*). Тя ме е лъгала? Вероломната! И какво ще са приказвали?

Василиса. Навярно зло за тебе. Някоя клопка пак ти правят... Казвам ти: Красимира е имала пръст в Рад Лупувата работа.

Сара. И какво ще се ползува Красимира, ако аз липсам?

Василиса. Ако ти липсаш? Тя остая! Тя ще ти вземе мястото. Тя ще омае пак царя със своите дяволски бурени и дяволски очи... Саро, Александър е непостоянен... И Красимира е лукава, колчем види царя, тя му се усмихва предателски и се черви, и се хили.

Сара (*безпокойно*). Тя му се усмихва?

Василиса. Тъй се хили сладко и го гледа с черните си очи. Бой се от тая изгора!

Сара (*навъсено*). Василисо, ти ме тровиш!

Василиса. За да ти отворя очите! Тая магьосница ще те подхлъзне под динява кора... Пази се, Саро!

Сара (*решително*). Добре! Аз още сега ще видя Александра. Да се махне, да се махне!

Влазя отляво Драган.

ЯВЛЕНИЕ 9

Горните и Драган

Драган. Чухте ли новината?

Сара. Какво?

Драган. Ухото на един царски човек подслушало разговора на Красимира с един болярин. И от този разговор излязло, че и Красимира имала пръст в Рад Лупувата работа... Даже повече, тя нагласила тая работа.

Сара. Ах!

Василиса *(на Сара с тържествующ вид)*. Какво ти казваше Василиса?

Драган. Но човекът чул още по-грозно нещо: Красимира ходела между болярите и ги насъсквала против царя... Сега я търсят под лист. Щом я фанат, ще бъде веднага постригана, та да бъде Теодорина другарка в манастира.

Сара *(безпокоило)*. В Света Богородица Темнишка?

Драган. Да, де другаде?... Да беше мъж, би изгубил главата си или би вземал пътя, който подир малко ще вземе Рад Лупу към Янтра... Но за жена това е наказанието. А като за Красимира — млада, хубавица и световна жена, то е най-страшно наказание... *(Излязя отляво. Влазя Красимира отдясно.)*

ЯВЛЕНИЕ 10

Горните (без Драгана) и Красимира

Красимира (*уплашена, спуща се към Сара*). Саро, спаси ме! (*Фаща я за ръцете умолително*). Царят ме дири... Аз съм в опасност... Аз постъпих коварно, Саро, аз съм престъпница и пред тебе. Но ти си жена и ще разбереш сърцето ми... и кое ме тикна към тия работи.

Сара (*престорено*). Знам всичко, драга Красимиро, и те прощавам, за мене си. Но Александър няма да ти прости.

Красимира (*разплакана*). Той ще ме покалугери, Саро, ще почерни моята хубост и младост за цял живот. Ох, не ща калугерица! Спаси ме, измоли прошка. (*Пада пред краката ѝ*.)

Василиса. Клета Красимиро! Да беше само покалугерянето! Не, царевият гняв е страшен... Той решил да заповяда да те жигосат с нажежено желязо по двете бузи, да ти острижат косата и да те затворят във Видинската крепост до живот. Ох, той никого не жали.

Красимира. Не ща, не ща! Ужасно... Да ме жигосат? И крепост до гроб! Милост! (*Прегръща Сара*.)

Сара. Само едно спасение има: бягство.

Красимира. Ще бягам!

Сара. Бягай от Търново, бягай от царството, далеко, дете Александровата ярост да не може да те стигне.

Красимира. Ще бягам, ще ида в гръцка земя. Там имам роднини... Но ти помогни ми. Спаси ме.

Сара. Идат някои. Влез пак в шубръките и се скрий. Скоро ще мръкне. Аз ще те изпратя предрешена с верни хора до границата.

Красимира. Спасителко, благодаря ти!

Бързо излиза.

Василиса (*гледа е няма възхищение Сара*).

Сара. Нека бъде по-далеко. Света Богородица Темнишка е много близо до Царевец; тая лукава жена пак би била опасна за мене. Сега остая Раксин, когото не мога да търпя. *(Отдалечават се.)*

Отдясно влизат Александър и Евстратий

ЯВЛЕНИЕ 11

Александър, Евстратий, Сара и Василиса

Александър (*на Евстратия*). Нареди да се пръсне известие из града за Теодориното грозно престъпление. Нека видят каква светица е тя.

Евстратий. Слушам. Това е много добро, защото всичкият народ я жали като невинна жертва на твоята жестокост.

Александър. Нека сега види какво чудовище съм търпял под покрива си.

Евстратий. И Рад Лупу?

Александър. Аз ще го простя.

Евстратий. Ти ще простиш Рад Лупу?

Александър. Обещах това на Теодора тържествено, като цена на самопризнанието ѝ.

Евстратий. Царю, това е неблагоприятно. Тоя смел и вероломен човек е опасен на свобода. Който веднаж е изневерил царя си, ще изневери и втори път.

Александър (*мисли*). Ти ще го отпратиш във Влашко. Красимира в манастир. В петък ще се покръсти Сара. В събота ще свикам великия болярски съвет, а в неделя ще бъде сватбата ми.

Евстратий. Великите боляри са против.

Александър. Аз ще ги сломя. Потоп да стане — Сара трябва да бъде царица. А патриархът?

Евстратий. И той бил против. Заплашвал, че ще те отлъчи от църквата, както някога патриарх Иоаким стори с цар Георгия Тертера.

Александър (*гневно*). Нека се опита. Скалата, от която Иоаким полетя към Янтра, още стои на мястото си... А народът?

Евстратий. Сè роптае.

Александър. И защо роптае тая глупава сган?

Евстратий. Главно по причина на еврейския род на Сара.

Александър. Не е тяхна работа. Аз правя тъй, както мен е угодно. Аз презирам мнението на тая тълпа. Ней трябва вино или

бич...

Евстратий. Имаш право, велики господарю. Твоята царска воля стои над всичко.

Александър. Да, моята воля! Извън моята воля нищо не съществува. Само един бог стои над нея.

Евстратий (*след известна нерешителност*). Боят се още от крамоли в царството подир твоята смърт.

Александър. Нека се не грижат. Аз нямам намерение да умирам скоро... При това сина си Асеня приживе ще задоволя. И той ще царува. Ще му дам Видинското царство. Видинското царство е моя бащиния: аз го слях с България, аз мога да го откъсна. Това обадих и на болярите.

ЯВЛЕНИЕ 12

Александър и Сара

Александър (*съглежда Сара и отива към нея*). Драга Саро, ти си вече избавена от Теодора, ще се избавиш с Красимира, тая сплетница. А Рад Лупу изгонвам за Влашко.

Сара. Ти си много милостив.

Александър. Утре ще приемеш светото кръщение.

Сара. Аз ти казах, че съм готова.

Александър (*гледа я изпитателно*). Готова и със сърцето?

Сара. И със сърцето, и с душата. Аз обичам вашия Христос.

Александър. Защо?

Сара. Защото тебе обичам... Обичам и църквите ви.

Александър. Искрено?

Сара. Да, защото в тях се моли моя цар. (*Галено*.) Ние ще посещаваме манастирите, нали? Аз ще им раздавам дарове.

Александър. Това е добро. Евреите те мразят, направи българите да те обикнат. Да обикнат и да почитат новата царица, която ще им даде наследника на престола...

Сара (*прегръща го*). Велики царю!

Александър. Ще бъдеш преименувана Теодора — „Дар от бога“ — това име много ми се ревне. И в палата царицата е пак Теодора. Заменява се само кокошката с гълъбица... (*Гледа я втренчено*.) Но ти си тъжна пак?

Сара (*печално*). В тоя светъл палат има един облак още.

Александър (*живо*). Кажи: лучите на моята любов ще го разсеят. Кажи!

Сара. Господарю: Раксин!

Александър (*стреснато*). Раксин? (*Глади я по главата*.) Успокой се, драго дете. Раксин е суров и сприхав старец, но той ми е предан. Нека си гърми, нека се въси, остави го.

Сара. Аз го не ща тука. (*Брише си очите*.) Ти помниш в горския дворец как ме поруга. (*Брише си пак очите*.) Тоя човек ме плаши с

гневните си погледи... Само той един в тоя палат се осмелява явно да ме презира.

Александър. Но разбери, драго дете, великият логотет и към мене е груб, но той ми е ценен и умен съветник. Заслужил ми е... Аз го почитам.

Сара. Той ми е по-страшен от всичките... Аз те обичам, Александре, ако и ти ме обичаш, махни го. *(Брише си сълзите.)*

Александър *(гледа я сериозно)*. Не плачи, и тая жертва ще направя за тебе... Раксин ще отстраня от палата. Отстранявам го дотогава, докогато ти желаеш.

Сара *(фърля се на врата му)*. Велики господарю! *(Гледа го умилно в очите.)*

Александър. Искам в тия чудни очи занапред да блестят не сълзи, а само зарите на радостта... Видиш ли колко е силна моята любов към тебе? Аз въоръжих против себе си духовенство, боляри, народ и всичко ще сломя, само тебе да възкача на престола. Ти си сега за мене и славата, и царството. Развълнувано море от умрази ме заобикаля, само твоята любов ме крепи и носи над вълните му. Ти си моето щастие, моето слънце.

Сара. Аз съм вечно твоя робиня, царю.

Александър. Ти си моят кумир и моята царица. Ти ще осветляваш палата ми, ти ще осветляваш душата ми. Никога девойка като тебе не е отивала толкова високо. Иди си сега, царице моя, защото ще изпитвам пак разбойникът. Иди си, моя царице. *(Цалува я по челото. Иде насам. Сара излязла с Василиса отляво. Отдясно войници въвеждат Рад Луну вързан, а след тях двама джелати евреи. Те го качват на едно стъпало между зъбците на стената.)*

ЯВЛЕНИЕ 13

Александър, Евстратий, Рад Лупу, войниците и джелатите, после Драган

Александър. Рад Лупу, твоята безумна упоритост те докара до тая стена. Но жалостта на царицата те спасява. Теодора изповяда онова, което криеше, за да измоли живота ти.

Рад Лупу. Не, царю, тя е невинна! *(Влазя Драган.)*

Александър *(сърдито)*. Мълчи, аз не те питам за нея. Кажете истината: къде искаше да денеш Сара? Да я удавиш в Дунава? Да я продадеш във Влашко на татарите?

Рад Лупу. Не. Аз щях да се ожена за нея там.

Драган *(ниско)*. Безумни момко, ти се погубваш.

Александър. Ти? Да се ожениш за моята годеница? Как? Ти не искаше просто да я премахнеш — а да я вземеш за жена?

Рад Лупу. Заклевам се в честния кръст господен, царю, аз имах честно намерение: да я направя християнка и да се венчeya за нея.

Александър. Защо?

Рад Лупу *(след колебание)*. Защото я обичах...

Александър *(няколко време мълчаливо го стреля със запалени погледи)*. Как, ти я обичаше?

Рад Лупу. Да.

Александър. А тя обичаше ли те?

Рад Лупу *(мълчи)*.

Александър. Кажете, обичаше ли те?

Рад Лупу *(мълчи)*.

Александър. Кажете!

Рад Лупу. Да.

Александър *(на джелатите)*. Фърлете го! *(Джелатите бутат Рад Лупу от стената.)*

ДЕЙСТВИЕ ПЕТО

Александър
Сара
Раксин
Патриархът
Евстратий
8 велики боляри
Войници

Тронната зала в палата. Наляво и дясно врати с червени кадифени завеси. В дъното царския престол в позлата, засенян от червен, със златни везби балдахин. От двете страни на престола девет широки, от червено дърво, столове.

На престола седи Александър с багреница и корона, обут с червени чизми; отдясно му седи патриархът в одежди и трима още велики боляри. Отляво пет други велики боляри в богати разноцветни мантии, препасани с мечове.

ЯВЛЕНИЕ 1

Александър, патриархът и великите боляри

Александър. Светейши владико! Високородни боляри! Свиках ви днес по един много важен въпрос, за да чуете моето желание и аз да чуя вашето мнение. (*Спира малко.*) Известно ви е моето горещо желание да вляза в брак с госпожа Сара, кротката и добрата девойка, която ми е тъй близо до сърцето, вчера влязла в лоното на нашата света православна църква и наречена Теодора. Строг блюстител на старите обичаи на тоя дворец и на законите на царството, аз поисках да зема и вашето одобрение и да чуя чрез вашите уста гласа на мъдростта. Каквото и да бъде вашето мнение, моля да го кажете искрено. Когато чуя на всички ви думата, аз ще имам последната дума. (*Няколко време мълчание.*)

Патриархът. Високославни и благочестиви царю Иван Александре! Свидетел си на злините, които сега връхлетяха нашата света църква. Духът на лъжата и заблуждението завладяха душите на православния български народ, демонът на нечестието и на низките човешки похоти е проникнал и в най-простата колиба. Благочестиви царю, дай пример на християнска чистота. Нека тоя палат сияе не само с блясъка на златото си и на драгоценните си камъни, а и с добродетелите си. Въздръж се от изкушението на дявола; не осрамотявай трона си, като качваш на него нечестива еврейка, дъщеря на оня проклет от бога народ, който някога разпна спасителя нашего на кръста. Запази твоята достойна и благородна съпруга Теодора и не потапяй душата ѝ в бездната на горестите и сълзите. Не одобрявам тоя брак.

I велик болярин (става). Преизящни, пресветли царю Иван Александре! Понеже твоята висока мъдрост е жедна да чуе нашите мисли и ни дава воля да ги изкажем открито и право, аз, стар служител твой и на царството, ще кажа онова, що бог ми е турил на сърцето. Царю, аз не одобрявам! Не е хубаво да отпъдиш царица Теодора, светлата щерка на Иванка Басараба; не е умно, ни прилично да ти бъде

съпруга еврейката госпожа Сара. Тя не е от благородно коляно, нито е от български род, нито от нашата православна вяра. Тя ще донесе не слава на твоята корона, а посрамление. Не одобрявам. (*Сяда.*)

Александър (*строго*). Не забравяй, че тя е вече християнка и се зове не Сара, а Теодора.

II велик болярин. Велики господарю, и аз потвърждавам тия високомъдри словеса. Бракът е тайнство голямо и никой не може да го разтръгне, ако няма законни причини. Но ти даваш причина само обичта ти към новопросвещената Теодора, без да има царицата някой грях пред тебе. Не е добре по едно любовно желание даменяваш съпруги. Царят е огледало и пример за народа. И добро няма от това да излезе. Помисли си, че преди тебе цар Георги Тертер и цар Михаил също сториха, каквото ти искаш сега да сториш, и бог ги наказва зле; Георги се скита немил-недраг по чужбина, а Михаил изгуби войската и главата си при Велбъжд. Бой се от божия гняв и не прави съблазън пред народа. Това е моето душевно слово.

III велик болярин. Господарю, светлият влашки войвода Иванко Басараба е твой сродник и приятел сега. Не го превръщай на опасен враг на царството ни, не възбуждай гнева му, като напъждаш неправедно дъщеря му. Припомням ти и аз, че такава случка преди седемнадесет години увлече във война чича ти Михаила с крал Стефана Сръбски, в която Михаил намери гибелта си. Когато ни заплашва война с турците от юг, не е умно да я извикваме и от север. Първата Теодора ти донесе в зестра приятелството и силата на един християнски господар, а втората — какво ти носи? Само хубостта си и нищожеството на рода си.

IV велик болярин. Има нещо още по-опасно по сетнините си в решението на негово величество. Днес нашият любим господар има два сина от царица Теодора и старият от тях, Иван Асен, е наследник на престола по право на първородство. Ако честития наш цар земе за съпруга новопросвещената Теодора и господ му даде син от нея, царството се заплашва от раздори и междуособици подир царевата смърт, защото и Иван Асен, и първия син на новата съпруга, всякой ще мисли, че има право на престола, и ще въстанат един върху друг. Народът ще се поцепи и царството ще отслабне от тия вътрешни раздори. Виждате още отсега каква умраза разяжда сърцата на царевите синове против новата съпруга. Вижете какво става в гръцката

държава, която от петдесет години се раздира от семейни борби за цариградския трон. (*Обръща се към Александра.*) Бог запази царството ни до днес от такава напасть. Самодържавни царю, пощади го и не фърляй семе за бъдащи раздори.

V велик болярин. Когато разсъждаваме за тия неща, праведно е да се турим на мястото на царя, защото и той е човек: обича и мрази. Понеже той не желае вече за съпруга Теодора, от която му е изстинало сърцето, жестоко е да искаме от него да я държи под покрива си и като я мрази... а най-паче сега, когато Теодора тикна в безумното деяние Рад Лупу и стана причина да се пролее невинна кръв на двама български войници. Много царе, наши и чужди, са се развеждали по такива причини, с пълно право може и Иван Александър.

Александър (*клима с доволен вид*). Умно!

V велик болярин. Но всички са земали за втора съпруга мома от царски род, защото цар само за такава може да се ожени. Доколкото знам, от нашите съседи само у гърците в Цариград има прекрасни и благородни княгини за задомиаване.

Александър (*намръщен*). Гъркиня не ща в Търново.

VI велик болярин. Има един среден път, чрез който може според мене да се изглади мъчнотията. Царица Теодора може да си остане в палата като законна съпруга на нашия велик господар. А той, понеже не може да се раздели от любимата девойка, да живее с нея като с мила другарка, на която да се отдават княжески почести. Някои от нашите славни царе ни са дали пример за това.

Александър (*троснато*). Аз не искам бъдащето ми чадо да бъде извънбрачно.

VII велик болярин. В тая работа... (*Мълчи.*) Според моето разсъждение... (*Спира се пак.*) Царят има право... но имате право и вие, боляри... (*Мълчи.*) В главата ми е тъмно... Затова позволете ми да ви кажа: всевишния бог да даде тъй, както е добро...

VIII велик болярин. Високославни боляри, искате да чуете и моето мнение? Моето мнение... Аз нямам мнение... (*Прекръстя се.*)

Александър (*стои няколко време с наведена глава, после тържествено*). Виждам, свети патриархо, и вие, високородни боляри, че всички почти едногласно ме осъждате. Аз ще донеса опасности, крамоли, гибел за царството. Чуйте сега и моята откровена дума: аз от обичната ми девойка се не отказвам. Но се отказвам от престола и от

царската власт. *(Слазя от трона, сваля короната си и я слага на стола.)*

Патриархът. Царю! *(Голяма тревога между болярите.)*

Александър. Изберете си друг цар. Аз ща ида във Видин в бащинията си. Отстранете се, размислете и бързо решавайте. Аз чакам отговора ви.

Патриархът. Боляри, елате! *(Той и великите боляри излизат отдясно, Александър отива при прозореца наляво, стои прав, неподвижен и намръщен).*

ЯВЛЕНИЕ 2

Горните и Евстратий

Евстратий (*вляз*). Господарю, какво заповядаш?

Александър (*намръщен, ниско*). Събра ли се народа?

Евстратий. Да! (*Викове от двора.*)

Александър. Кажете да му изнесат бъчви с вино на двора. И нека протогерите разгласят из целия град, че опростих даждието на комина.

Евстратий. Наредих и едното, и другото.

Нови викове от двора. Да живее царят!

Евстратий. Добре стана, че отстранихме Раксина в кулата му.

Александър (*мрачно*). Той е там, но духът му беше тука. (*Поглежда към стаята, дето великите боляри се съвещават.*) За тайните им козни против мене какво?...

Евстратий. Потвърдяват се.

Александър. Добро. (*Гледа няколко време из прозореца. Чуват се нови приветствени викове от двора. На Евстратия.*) Ела! (*Излазя отляво, Евстратий го последва. Вратата отдясно се отваря и влизат патриархът и великите боляри, продължавайки да гълчат твърде възбудено.*)

Явление 3

Патриархът и великите боляри

V велик болярин. Казвам ви пак, че това ни остава да сторим, нищо друго... Ела зло, че без тебе по-зло.

III велик болярин (*сърдито*). Богомире, това е низко!

II велик болярин (*сърдито*). Богомире, какво беше нашето съгласие? Каква клетва дадохме на Раксина?

I велик болярин (*дига застрашително ръка*). Ти си изменник!

V велик болярин (*разпалено*). Вие безумствувате! Кой мислеше, че Александър ще се откаже от престола? Искахме да го притиснем до стената, той нас притиска сега! Предлагате да изберем неопитния и слабодушния Иван Асеня за цар? Помислете си: от юг турци заплашват да нахълтат през Стара планина и хищният и лукав Кантакузен издебва минутата да ни нападне; от запад силният сръбски крал Душан фърля гладни ястребови погледи насам. Сега е зет и приятел Александров и не ни закача. Но изчезне ли Александър, той ще се спусне в нашата земя, а от юг и гърци, и турци. Ще ли Иван Асен да ни отбрани, да вдъхне доверие във войската и народа? Има ли той ума, опитността, мъжеството, полководческите дарби на баща си? Няма ги. А слаб цар — слабо царство. Еврейка или влахиня била на трона — се едно за държавата; но един слаб повелител вместо един силен — то е истинското нещастие.

VI, VII, VIII и IX велики боляри. Това е право!

IV велик болярин. Но Александър с тая женитба готви бъдащи бури за царството, разцеплението му, междуособия опасни!

VII велик болярин. Господи, научи ни какво да правим?

Патриархът. Доброславе, господ си яви волята още когато спаси Сара. Да се преклоним пред волята на всевишното провидение и нека молим създателя да се смили над царството. Кой знае дали в своята велика милост сам няма да попречи на Александра да извърши направеното в безумието на страстта обещание, като му прати женски рожби.

I велик болярин (*навъсено*). Владико свети, и ти?

Патриархът. Ти кажи по-умно!

II велик болярин. Нас народа ни прати тука не да лъжемъдърствуваме, а да сторим правото и смелото.

Чуват се приветствени виковете на народа.

V велик болярин. Чуйте народа. Той вика! „Да живее цар Иван Александър!“

IV велик болярин. Народът е глупав! Ние да слушаме умовете си.

III велик болярин. Да изпълним дълга си, да останем верни на думата си, що дадохме на Раксина, па макар че и главите ни да паднат...

V велик болярин. Протосевасте, ти може би казваш истината, без да подозираш. *(Тайнствено.)* Де е Раксин? В кулата си заточен, стола му е празен, а утре ще го чуем изгонен. Де е царица Теодора? В манастира. Де е Красимира? В бягство. Де е Рад Лупу? В пропастта! Александър не глуми, знаете го. Той е решил да тури Сара на трона и ще я тури въпреки всичко, като постели пътя ѝ дотам с жертви. *(Внушително.)* Аз ви отворих другото листо сега.

VIII велик болярин *(кръсти се)*. Господи боже, помилуй нас.

I велик болярин *(стреснато)*. Как? Ти не вярваш, че той искрено дава оставката си?

V велик болярин. Не. Кой е докарал тоя пиян народ да вика на двора? Защо?

Чуват се нови викове от двора.

VI велик болярин *(ниско)*. Боляри, стори ми се одеде, че видях да влизат въоръжени войници в палата. Водеше ги Евстратий.

VII велик болярин *(уплашен)*. Създателю, Христе, ако сме подушени?

III велик болярин. Чини ми се, че тоя хрът Евстратий е подушил нещо.

IX велик болярин. Добри хора, ние имаме жени и деца. Помислете за тях. Аз викам: „Да живее Иван Александър!“

VI велик болярин. Аз предлагам да приемем, да се съгласим на всичко.

Патриархът. Божията воля е такваз. *(Към другите боляри.)* Казвайте и вие, светии дух да ви осени.

II велик болярин *(търка си челото в силна душевна борба)*. С глава зид се не пробива. Приемам.

III велик болярин. В писанието е казано: „Не ритай с гол крак ръжена.“

Патриархът *(на първия велик болярин)*. Тома! Говори и не упорствувай, време не остая.

I велик болярин (*стиска си наведена главата няколко време*). Нека бъде! О, Раксине, ти да беше между нас, може би нямаше тая подлост да стане!

Патриархът (*на VIII велик болярин*). Станимире, кажи и ти мнението си?

VIII велик болярин. Сега съвсем го нямам.

Останалите боляри. Приемаме! Патриархът. Съгласни сме. Бог да ни е на помощ. Нека пази България. (*Отляво вратата се отваря полека, влазя Александър намръщен, крачи бавно насам и стреля със сърдити погледи болярите.*)

ЯВЛЕНИЕ 4

Горните и Александър

Патриархът (*изправя се пред Александра*). Велики царю Иван Александре! Ние размислихме по съвест и душа и ето какво ти казваме: за греха ти към царица Теодора не пред нас, а пред бога ще отговаряш. Нека закрили той царството. Да живее Иван Александър!

Всички. Да живее!

Александър. Светейши владико, славни боляри, благодаря ви. И радвам се за вас, че зехте това решение, и добре ви просвети господ. Защото сам бог ми е дал власт над тая държава! И тя има нужда от моята десница. Горко на мене, ако не изпълня заповедите божии и забравя, че аз съм цар на България. Горко и ней, ако тя беше останала без вожда си, когото провидението ѝ прати! Защото — чувате ли? — само аз мога да водя съдбите на тая държава, която усилих и уголемих. И ако ѝ е речено да загине, нека загине под Иван Александра!

Патриархът. Да живее царят!

Всички. Да живее!

Александър прави знак наляво. Влиза Сара с корона и багреница, сияюща от красота, и леко се покланя.

ЯВЛЕНИЕ 5

Горните и Сара, после Евстратий

Александър (*сочи Сара на болярите*). Поздравете годеницата ми и моята бъдаща съпруга.

Всички: Да живее новата царица!

Сара (*приближава патриарха*). Светейши архипастирю, благослови ме. (*Покланя се и му цалува десницата.*)

Патриархът (*благославя я*). Благословение господне над тебе, новопросвещена Теодоро!

Александър. Боляри, поканвам ви утре на бракосъчетанието си и на сватбата.

От двора се чуват приветствените викове на народа. Болярите се покланят и излизат. Влазя Евстратий.

Евстратий (*иде при Александра, ниско*). Какво ще заповяда твое величество?

Александър. Отправи двадесетте и пет войника назад, няма нужда от тях.

Евстратий (*радостно*). Великият съвет склони ли?

Александър. Бог просвети ума на моите боляри, инак щях да се видя принуден да им докажа, че Иван Александър не е клисар, а български цар. Но слава богу, че се свърши благополучно и моите първи велможи тая нощ ще спят при жените си, а не в кулите на Царевец.

Нови викове на двора: „Да живее новата царица!“

Сара (*усмихнато се кланя леко на народа*). Господарю, колко е радостен народа!

Александър. И трябва. Той никога не е поздравлявал по-хубава царица.

Сара (*гали се до него*). И по-велик цар...

Александър (*сочи към Търново*). Виж тоя престолен град, виж Царевец с палатите му, виж Трапезица с храмовете ѝ, виж тия крепости, тоя народ, това царство — всичко турих под нозете ти. Моята воля те дигна до престола, моята любов те издига до звездите. Аз постигнах всичко, каквото мечтаех, и ти ще постигнеш всичко още, каквото мечтаеш...

Сара. Велики господарю! (*Цалува му ръката.*)

Влазя Раксин запъхтян, последван от болярите.

ЯВЛЕНИЕ 6

Горните, Раксин и болярите.

Александър (*смаяно*). Що значи това? Как ти смея да напуснеш кулата си?

Раксин. Горях от желание да ти честитя годишницата. (*Към великите боляри.*) Малодушни! Вие се уплашихте? Вие се съгласихте на този проклет брак?

V велик болярин. Тия са безумни слова, Раксине!

Александър гледа втренчен Раксина.

Раксин. Защото аз не бях тук, вие отстъпихте? Не! Аз съм против този брак!

VI велик болярин. Ти си един.

Раксин. Не един: през моите уста целия народ говори.

Викове отвън. Да живее царят! Да живее новата царица!

Александър. Чуй какво казва народът!

Раксин. Там вика не народа, а твоите бълчи! (*В изпълнение.*) Да бъде проклет денят, когато моите уста извикаха: „Да изберем за цар Иван Александра!“

II велик болярин. Това е явно бунтовничество, велики логотете!

Александър (*гневно*). От тая минута Раксин престая да бъде такъв. Аз му отнемам доверието си.

Раксин. Ти можеш да ми отнемеш и главата, но и главата ми, като се търкаля по земята, ще вика: Александре, ти си безумен!

Александър (*отива към него, страшно*). Ти не познаваш, силата на моя гняв?

Раксин. Не се боя от гнева ти... Няма какво да желя на този свят! О, как скърбя, че Рад Лупу не сполучи.

Александър (*възмутен*). Как, ти удобряваш престъплението му?

Раксин. Повече — аз го накарах да се опита да махне Сара. Не Теодора, не Красимира, а аз!

Александър. Ти?

Раксин. Да, аз — за да избавя тебе от позор и България от нещастие. Ето животът ми.

Александър (*страшно*). Знаеш ли оная пропаст под скалата? Там ще те прати съдът. (*На Евстратия.*) Водете го в тъмницата.

Евстратий дава знак наляво, влизат пет души войници и фащат Раксина.

Раксин. Безумни! Знаете ли кого теглите? Вие посягате на човека, който петдесет години е служил вярно на България! Аз съм Раксин! Махнете се.

Александър (*на войниците*). Изведете го! Днес го очаква съд и пропаст.

Раксин (*преди да се изгуби отъясно с войниците*). Александре, аз си отивам. Но знай, че пропастта, в която ще ида аз, не е тъй дълбока, както пропастта, в която тласкаш България!

Отвън се чуват виковете: „Да живее царицата!“ Сара се покланя засмяна на народа.

Завеса

Издание:

Иван Вазов, Събрани съчинения в 20 тома, Том 17, ДРАМИ,
Български писател, 1957 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.